

littera turca

Journal of Turkish Language and Literature
e-ISSN: 2149-892X
http://dergipark.ulakbim.gov.tr/littera

[Cilt/Volume: 11, Sayı/Issue: 2, Bahar/Spring 2025]

HİNDİSTAN'DA BULUNAN "İBLİSNAME" HİKÂYESİNE AİT NÜSHANIN METİN VE DİL İNCELEMESİ

(Text and Language Analysis of the Manuscript of "Iblisname" Story Found in India)

Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 21.07.2024
Kabul Tarihi / Date Accepted: 14.02.2025
Yayın Tarihi / Date Published: 30.04.2025
DOI Numarası / DOI Number: 10.20322/littera.1520030

Suna SEVER

Doktora Öğrencisi
İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
orcid.org/0000-0002-7056-9708
s-sunasever69@hotmail.com

Makale Bilgisi

Değerlendirme: Bu çalışma çift taraflı kör hakemlik sistemi uygulanarak değerlendirilmiştir.
Etik Beyan: Çalışmanın hazırlanma sürecinde etik ilkelere uyulmuştur.
Etik Kurul Belgesi: Makale için "Etik Kurul Belgesi" gerekmemektedir.
Benzerlik Taraması: "Benzerlik Raporu" İntihal.Net sistemi üzerinden alınarak tarama yapılmıştır.
Telif Hakkı: Çalışmanın hazırlanma sürecinde yazar/yazarlar tarafından "Telif Hakkı Formu" imzalanarak sunulmuştur. Yazar/yazarlar dergide yayımlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler.

Atıf Bilgisi:

Sever, S. (2025). Hindistan'da Bulunan "İblisname" Hikâyesine Ait Nüshanın Metin ve Dil İncelemesi. *Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature*, 11(2), ss. 258-298. 10.20322/littera.1520030

Sorumlu Yazar:

Suna SEVER, s-sunasever69@hotmail.com

Özet

Çalışmada Hindistan Khuda Bakhsh Oriantel Library 6450 katalog numarasında kayıtlı *İblīs-nāme budur* başlıklı mensur elyazması, transkripsiyonlu Latin alfabesine aktarılmış yazım ve ses bilgisi hususiyetleri incelenmiştir. Yazma eser kütüphanelerinde birçok nüshası bulunan İblisname metinleri müstakil bir eserde olabileceği gibi dinî içerikli nasihatnamelerin İblis nasihati ile ilgili bölümlerinde de bulunabilmektedir. Çalışmaya konu olan *İblis-nāme budur* başlıklı eser müstakil bir eserdir. Harekesiz düzgün bir nesihle yazılmıştır. Hz. Muhammed'in soruları ve İblis'in bu sorulara verdiği cevaplar şeklinde karşılıklı konuşma biçiminde kurgulanmıştır. Diyaloglardan oluşan kurgusu ve dinî bir amaçla öğretici bir misyona sahip olması gibi nedenlerle sade ve anlaşılır bir dille yazılmıştır. Metinde Klasik Osmanlı Türkçesinin standart yazımına ek olarak serbest yazımların sıklıkla kullanıldığı görülmektedir. Buna bağlı olarak döneminin yazma ve konuşma dili hakkında önemli veriler sunmaktadır. Ayrıca metinde bazı ağız özelliklerinin tespit edilmiş olması, dönemin ağızlarına dair çıkarım yapılmasına olanak sağlamaktadır. Giriş kısmında eserin niteliklerinden bahsedilmiş, ardından dil ve üslup özellikleri bakımından genel bir değerlendirmesi yapılmıştır. Çalışmanın sonuna eserin tıpkıbasımı eklenmiştir.

Anahtar Sözcükler: İblisname, Türkçe dinî hikâyeler, dil incelemesi, 17. yüzyıl Anadolu Türkçesi.

Abstract

In this study, the spelling and phonetic features of the prose manuscript titled *Iblīs-nāme*, which is registered in the catalogue number 6450 of Khuda Bakhsh Oriantel Library of India, were examined. The *Iblisname* texts, of which there are many copies in manuscript libraries, can be found in an independent work as well as in the sections of religious advice books related to the advice of Iblis. The work titled *Iblis-nāme budur*, which is the subject of the study, is a detached work. The work is written in a neat naskh without pointing. The work is structured in the form of a conversation between the questions of the Prophet Muhammad and the answers given by Iblis to these questions. It is written in a simple and understandable language for reasons such as its fiction consisting of dialogues and having an instructive mission with a religious purpose. In addition to the standard spelling of Classical Ottoman Turkish, free spellings are frequently used in the text. Accordingly, it provides important data about the writing and spoken language of the period. In addition, the fact that some dialectal features are identified in the text allows inferences to be made about the dialects of the period. In the introduction, the qualities of the work are mentioned, followed by a general evaluation in terms of language and stylistic features. A facsimile edition of the work has been added at the end of the study.

Keywords: *İblisnāma*, Turkic religious stories, 17th century Anatolian Turkic, language examination.

GİRİŞ

Bir yazma eserin nüshalarının fazlalığı o eserin halk tarafından rağbet gördüğünün önemli ölçütlerindendir. İblis kıssası konulu el yazmaları da halk tarafından rağbet gören ve aynı zamanda eğitici bir işlevi olan eserlerdir. Bu eserlerin varyantları müstakil bir eser şeklinde olabildiği gibi genellikle dinî konulu nasihatname türündeki eserlerin İblis nasihati kısımlarında da yer alabilmektedir. Bu çalışmaya konu olan eser *İblisnâme budur* başlıklı mensur bir eserdir. Mensur biçimde yazılan İblisnâmelerin yazma eser kütüphanelerinde birçok nüshası bulunmaktadır. Bu nüshaların başlıkları *Nasihat-i İblis*, *Kitâb-ı İblis*, *Terceme-i Nasihat-i İblis*, *Terceme-i Risâle-i Suâl-i İblis* şeklindedir (Dilben, 2021, s. 2330). Bu eserler, İslam'da hak yoldan saptırıcı bir varlık olarak bilinen ve hikâyesi ilk insan ve peygamber olan Hz. Âdem'in yaratılışı ile başlayan İblis kavramının tüm yönleriyle anlaşılmasına katkı sağlayan eserlerdir. Bu anlamda inananları İblis'in tuzaklarına karşı uyarma, onları bilinçlendirme yönü ile birlikte soyut bir kavram olan İblis'in bir hikâye formunda somutlaştırılarak anlatılması, insanlarda kalıcı bir etki bırakmasını sağlamıştır. Çünkü İblis, Kur'an'daki anlatımında insanın zor olan kulluk imtihanında ayartıcı bir rol üstlenmesi, bunun için kıyamete kadar Allah'tan müsaade almış olması ve Âdem ve Havva'nın cennetten kovulmasına vesile olması gibi nedenlerle insanın kozmik kaderinde önemli bir kavramdır (Öztürk, 2005, s. 40). İnsanoğlunun kaderine etki etmesi ve ömür boyu kendisiyle mücadele edilmesi gereken bir varlık olarak belirlenen İblis'in tanıtılması, onun hile ve tuzaklarına karşı inananların uyarılması gibi nedenlerle bu tür eserlere ihtiyaç duyulmuştur. Bunlara bağlı olarak eserin giriş kısmında da bütün insanlara faydalı olması için Arapçadan Türkçeye çevrildiği kaydedilmiştir.

Anadolu sahasında İblis ile ilgili bilinen en eski ve en kapsamlı müstakil eser Yûsuf-ı Meddâh'ın Dâstân-ı İblis adlı mesnevisidir. Bu eser, Muhyiddîn Arabî'ye (ö. 638/1240) ait olduğu düşünülen, ancak onun olmayan "Şeceretü'l-Kevn" ve bunun devamı olan "Şeytan Hikâyesi" başlığı taşıyan Arapça metnin Eski Anadolu Türkçesine mesnevi nazım şekli ile bir çevirisidir (Akar, 2014, s. 1). Eserden ilk bahseden İsmail Hikmet Ertaylan, eserin tanıtımını yaparak esere ait bazı sayfaların tıpkıbasımına yer vermiş, baştan, ortadan ve sondan olmak üzere seçmiş olduğu beyitleri Latin harflerine aktararak eseri yorumlamıştır. (Ertaylan, 1946). İblis hikâyelerini konu olan bu tür eserlerin kaynağı sahih olmayan hadisler başta olmak üzere ilmihal, siyer, menakıpname gibi eserlerden de yararlanılarak bir eser hâline getirildiği düşünülmektedir (Akar, 1985, s. 1-7). Akar, Süryani Mor Efrem tarafından yazılan *Kutsal Ruhun Kavalı* adlı eserdeki *Yirmi Sekizinci Şiir*'i Dâstân-ı İblis ile karşılaştırarak farklı ve benzer yönlerini tespit etmiş, bu eserin daha eski bir tarihe dayandığı için kendisinden sonra yazılan İblis hikâyelerine kaynaklık edebileceğini belirtmiştir (Akar, 2016). İblis hikâyelerinin Türkçe olarak kaleme alındığı ilk manzum eser Yûsuf-ı Meddâh'ın Dâstân-ı İblis'idir. İkinci manzum versiyon ise Derviş Niyâzî-i Mevlevî'ye ait olan *Resûl-i Ekrem Salla'llâhu 'Aleyhi ve's-Sellem İblis 'Aleyhi'l-La'ne Su'âl İndügin Bildürür* başlıklı mesnevidir (Akar, 2014). Mensur versiyonların Yûsuf-ı Meddâh ve Derviş Niyâzî-i Mevlevî'nin eserlerinden nesre çekilip çekilmedikleri konusu belirsizdir. Yüksek ihtimalle hem manzum hem de

mensur versiyonların doğrudan Arapça mensur eserlerden Türkçeye aktarılmış olabileceği düşünülmektedir (Dilben, 2021, s. 2328).

İblis hikâyelerini konu alan bu tür eserlerin mensur yazmalarının büyük çoğunluğunda istinsah tarihi bulunmamaktadır. Günümüze kadar yapılan İblisname hikâyelerinin neşirlerinden en eski istinsah tarihli nüshanın XVII. yüzyılın ikinci yarısına ait olduğu belirtilmektedir (Dilben, 2021: 2329-2330). Eserin imla ve dil özellikleri Eski Anadolu Türkçesinden sonraki dönemlerde istinsah edildiğini göstermektedir. Eserde 1. şahıs eklerinde Eski Anadolu Türkçesine has çekimlere rastlanmamaktadır. Ayrıca eserde gelecek zaman eki olarak -sA gerek yapısı kullanılmıştır. -sA gerekli yapıların gereklilik anlamında kullanılmasının yanı sıra hem Eski Anadolu Türkçesinde hem de Osmanlı Türkçesi döneminde gelecek zamanın anlatımında kullanılmıştır (Özmen, 2003, s. 185). Bu durum XVI. yy.da Bergamalı Kadri'nin *Müeyyessiretü'l-Ulûm* adlı eserinin *Ma'lûm-i nefy-i müstakbel* bahsinde "ve dahı gelse gerek dërler bu üslûb-i ma'nâ hâkîkatda nefy-i müstakbele râci'dür." cümlesinde geçmektedir (2002, 15). Eserde dikkat çeken bir ses olayı da "kağı" kelimesinin "hağı" şeklinde de yazımına rastlanmasıdır. Bu kelimenin her iki biçimle de yazıldığı görülmektedir. "kanı" ve "kağı" kelimeleri Osmanlı Türkçesi döneminde de uzun süre kelime başındaki /k/ seslerini korumuş son dönemlerde h şeklini almaya başlamış ve nihayetinde Türkiye Türkçesinde /h/ sesi yerine h'nin kullanılmasıyla günümüzdeki şekillerini almışlardır. (Ergin, 2020, s. 79) Eserdeki yazımdan o dönemde /h/laşma temayülü gösterdiği anlaşılmaktadır. Eserde düzlük yuvarlaklık uyumu tutarlı değildir. 18. yüzyılı önceki dönemlerden ayıran önemli fonolojik özelliklerden biri de dudak uyumlarının tamamlanmış olmasıdır (Develi, 1998, s. 32). Eserde düzlük yuvarlaklık uyumunun tutarlı olmaması, metnin 17. yüzyıldan sonrasında yazılmadığını göstermektedir. Eserde ilgi hâli ekinin ünlüsünün düzensiz olduğu görülmektedir. Kimi örneklerde uyuma girerken kimilerinde uyuma girmediği tespit edilmiştir. 17. yüzyılda ilgi hâli ekinin düzensiz olduğu tespit edilmiştir (Kartallıoğlu, 2011, s. 407). İlgi hâli ekinin eserde belli bir imla düzeni yoktur. Ünlülerden sonra gelen +nUḡ ilgi hâli eki eserde bu kurala aykırı olarak sadece ikinci tekil şahıs iyelik eki +(U)ḡ'dan ve sadece bir örnekte görülen birinci tekil şahıs iyelik ekin +(U)m'den sonra +In, +Uḡ, şeklinde değil +nUḡ şeklinde yazılmıştır. Bu yazımdan eser yazarının imlaya yeterince hakim olmadığı düşünülmektedir. Bunlara ek olarak hem eklerin yazımında hem de seslerin gösteriminde düzensizlik görülmektedir. Dönemin genel imlasının dışında metin yazarının yer yer aynı kelimeyi kalıplaşmış imla ile değil de düzlük-yuvarlık bakımından uyumlu olabileceği şekilde eklerin ünlülerini gösteren harf eklemeleri yaparak göstermiştir. Metinde ağız özelliklerine rastlanması dönemin konuşma dili hakkında önemli tespitler yapılmasını sağlamaktadır. Özellikle günümüzde Türkiye ağızlarında görüldüğü gibi hâl eklerinin fonksiyonel bir ayrımı olmadan birbiri yerine kullanılması durumu dikkat çekmektedir. Metinde bulunma hâli ekinin çıkma ve yönelme hâli eki işlevinde, yönelme hâli ekinin belirtme hâli eki ve vasıta eki işlevinde kullanılması gibi örneklerle rastlanmaktadır. Ağızlarda bulunan r'li fiillerde geniş zaman ekinin erimesi ve halk tarafından kullanılan söz varlığı dikkat çekmektedir: uşta /işte, tamu/cehennem, kulaguzlamak /rehber tayin etmek, kılavuzlamak, aldamak / aldatmak, kandırmak, yarlıganmak /

bağışlanmak gibi. Tüm bunlar ve metnin yazım biçimi, yazarın bu metni herhangi bir nüshaya bakarak değil hikâyenin okunması veya sözlü anlatımlar yoluyla öğrenerek hafızasından aktardığı izlenimini vermektedir. Metnin imlasında görülen ikili şekiller, konuşma dili hususiyetleri göstermesi ve bunların yazıma taşınması durumlarından metnin XVII. yüzyıla ait olabileceği düşünülmektedir.

Yapılan çalışmada Hindistan Khuda Bakhsh Oriantel Library'de 6450 katalog numarasıyla kayıtlı olan İblisname hikâyesinin tanıtılması amaçlanmıştır. Elyazması eserin Latin harfleriyle neşri yapılarak dil özellikleri incelenmiştir.

1. Elyazması Metnin Özellikleri ve Konusu

Elyazması Hindistan Khuda Bakhsh Oriantel Library 6450 katalog numarasında kayıtlıdır. Eser harekesiz düzgün bir nesih ile yazılmış, 9 varak/18 sayfadan oluşan müstakil bir yazmadır. Yazmanın kapak sayfasında fiyat listesi olduğu düşünülen bir not bulunmaktadır. Sonraki sayfada kırmızı mürekkeple *İblisnâme budur* başlığı yer almış, altındaki satıra sığdırılan Besmele'nin alt satırından itibaren metin başlamıştır. Hikâye 18. sayfada tamamlanmıştır. Nüsha özelinde bakıldığında yazmada sayfa ve olay örgüsü bakımından kopukluk veya eksiklik yoktur. Yazmada sayfa numarası kaydı bulunmamaktadır. Kim tarafından nerede ve ne zaman istinsah edildiği bilinmemektedir.

Eserin imla ve dil özelliklerinden Eski Anadolu Türkçesi dönemine ait olmadığı anlaşılmaktadır. Eserin yazılış amacı başlık ve Besmele'den sonra gelen Allah'a hamd, peygambere ve ashabına salat ve selamdan sonra şöyle belirtilmiştir: *bu iblīs naşīhatiniñ ba'zı kişilere göre fāyidesi ziyāde olup ve ba'zılara kalīl olduğu-çün 'arabīden türkiye dönderdüm* (1a/5-6). Bu satırlardan da anlaşılabileceği üzere esere öğreticilik misyonunun yüklenmesiyle eser sade bir dille kaleme alınmıştır. Eserdeki Arapça kelimelerin birçoğu Türkçeye yerleşen ve günümüzde de kullanılmaya devam eden kelimelerdir.

Eserde İblis ve Hz. Muhammed'in karşılıklı konuşmaları soru cevap şeklinde verilmiştir. İblis metinde bir insan figürü olarak gösterilmektedir. Hz. Peygamber'in sahabe ile sohbeti sırasında dışarıdan çirkin bir ses gelmiş içeri girmek için müsaade istemiştir. Bu sırada Hz. Peygamber Hz. Âdem'den bahsetmektedir. Eserin başlangıcında İblis'in Hz. Âdem ile başlayan serüveni ve sonunda Hz. Peygamber'in İblis'i huzurdan kovması olayı, Kur'ân-ı Kerîm'deki şu ayetlere dayanmaktadır: "İblis dedi ki: 'Ben, kuru bir çamurdan, şekillenmiş balçıktan yarattığın insan için saygı ile eğilemem. Allah, 'Öyleyse çık oradan, çünkü sen kovuldun. Şüphesiz hesap, mükâfat ve ceza gününe kadar lânet senin üzerinedir' dedi.¹ Metinde İblis'in insan iradesi üzerindeki etkilerine değinilmiş ancak sonunda İblis'in tuzaklarına karşı tercih iradesinin insana verildiği belirtilmiştir. "Gerçek şu ki iman edip yalnız Rablerine güvenenler üzerinde onun (Şeytanın) hiçbir hâkimiyeti yoktur."² Metinde: "*Yā mel'ūn ne herze söylersin?*" dedi "*Hak Ta'ālā herkese bir kesb ve bir ihtiyār vermişdür. Hak Ta'ālā kuluna zulm ve cevr eylemez, zulümünden münezzehdür.*" (9a/8-10). Eserde Allah tarafından İblis'e Hz Muhammed'in soracağı sorulara

¹ Hicr Sûresi (15) 33, 34, 35. Ayetler.

² Nahl Sûresi, 99. Ayet.

doğru cevaplar vermesi emredildiği ve bu nedenle de Hz. Muhammed'in huzuruna çıkarılması şöyle anlatılmıştır: *Resûl 'a.m eytdi: "ey mel'un neye geldiñ?" dedi. İblīs eytdi: yā Muḥammed ben bunda gelmeden çok ḥaṭa ettiim, beni bunda bir melek getirdi ve baña dedi ki "yā iblīs Ḥaḳ Ta'ālā saña şöyle buyurdu ki Muḥammed 'a.m senden her ne su'āl ederse doğru cevāb vèresin ve naṣiḥat edesin."* dedi. "eger doğru cevāb vèrmezseñ Ḥaḳ Ta'ālā seni yakup kûl eylese gerekdür." dedi. ol kórkıdan geldüm dedi. (1b/10, 2a/ 1-5). Devamında İblis'in sevdiği ve sevmediği insanlar, ameller ve onun insanları ne şekilde yanlışa sevk ettiği hususunda bilgiler verilmiştir. "Şeytan onlara (birçok vaadde bulunur ve onları kuruntulara sürükler. Oysa şeytan, ancak aldatmak için onlara vaadde bulunuyor."³ Metinde: "Ben anlara vesvese vèrürem senün ümmetün olmaḳdan iḥrāc eylerem. Meṣelā dèrem-ki Ebū Bekr yaramaz işler işledi, tarīḳ-i ḥaḳḳı bozdu ve 'Ömer zulm etti dèrem ve 'Osmān ḡayrları aldıadı dèrem. Benden bu sözleri eşidcek ḳabûl (8) ederler. Günden güne Ḥaḳ yolundan ḥāric olurlar varduḳça birbirlerin azdururlar." (6a/5-9). Çalışmanın esas konusu gereği kısaca değinilen metindeki her ayrıntının veya söylemin İblis ile ilgili ayet ve hadislere dayanması, Şeytan'a somut bir cisim özelliği atfedilerek insan şekline büründürülmesi ona bir tiyatro sahnesi hissi yaratmaktadır.

1.1. Metnin Ağız Özellikleri Bakımından İncelenmesi

Metinde 'ulemāya ve şuleḥāya kelimelerinde görülen +(y)A yönelme ekinin belirtme fonksiyonunda kullanıldığı görülmektedir. Güneybatı Anadolu ağızlarında "+(y)A ve altbiçimleri hem yönelme hem de belirtme işlevinde kullanılmaktadır." (Demir, 2014, s. 144) Bu durumun metindeki örneği şu şekildedir:

Ḥaḳ Ta'ālā cenneti yarattı ve daḥı cennetiñ ehillerin yarattı. Cennete seni ve ḡayrı peygamberleri ve 'ulemāya ve şuleḥāya ḳulaḡuzladı ve daḥı Ḥaḳ Ta'ālā cehennemi yarattı ve cehennemiñ ehillerin yarattı. Beni ve ḡayr şeyṭānları ve cāhilleri ve kāfirleri ḳulaḡuzladı." dedi. (5b/7-10).

"Hak Taāla cenneti yarattı ve de cennetin halkını yarattı. Cennete seni ve diğér peygamberleri ve bilginleri ve iyi amel sahiplerini rehber etti. Hak Taāla cehennemi yarattı ve cehennemin halkını yarattı. Beni ve diğér şeytanları ve cahilleri ve kāfirleri (cehenneme) rehber etti".

Metinde bir fiilin çekiminde geniş zaman eki -Ur 'un yazılmadığı görülmektedir. Bu durumun sadece bir örnekte görülmesi ağız özelliğinden ziyade metin yazarının gözünden kaçmış olabileceğini de düşündürmektedir. Ancak metnin kısa olması ve metinde bazı ağız özelliklerinin görülmesi neticesinde değerlendirmeye alınmıştır. Bu değerlendirmenin önemli bir gerekçesi de "geniş zaman ekinin 'r'li fiillerde eriyip kaybolmasına Anadolu ağızlarında rastlanması" (Kara, 1996, s. 580) durumudur. Metinde r'li fiille biten kelimeye getirilen geniş zaman eki örneği sadece bu kelimedede olup mukayese etmeyi sağlayacak başka bir kullanım tespit edilememiştir: *İslām dīnine şek getürler* (4b/5).

Metinde dikkat çeken bir başka özellik de "uşta" edatıdır. On altıncı yüzyılın sonlarında yazı dilinde kaybolmaya yüz tutmuş olsa da konuşma dili yoluyla günümüze kadar gelmiştir. Ağız çalışmalarındaki bir örneğine Zonguldak-Bartın-Karabük yöresi ağızlarında hayret ve hayıflanma bildiren ünlem şeklinde

³ Nisa Sûresi (4) 120. Ayet.

rastlanmıştır. Malatya'nın Battalgazi ilçesinde yaşlı kuşak tarafından vurgulanmak istenen bazı durum ve duyguların anlatımında bir ünlem olarak kullanılmaktadır (Dönmez, 2012, s. 66). Metinde yer alan *ušta* gösterme edatı, cümle başında bir önceki cümleyi pekiştirme ve devamındaki cümleyi vurgulu bir şekilde ifade etme özelliğiyle bir ünlem edatı olarak kullanılmıştır. "Uşda gösterme edatındaki +da ekinin, uş'a kattığı pekiştirme ve gösterme işlevinden dolayı ta/tâ gösterme edatı olması ihtimali, +da bulunma hâli eki olması ihtimaline göre daha kuvvetlidir." (Dönmez, 2012, s. 73). Metinde +dA bulunma hâli ekinin düzenli olarak +dA şeklinde yazılmış olması ve ekteki /d/ sesinde tonsuzlaşma örneğine rastlanmaması söz konusu ihtimali güçlendirmektedir. Kelimenin metindeki kullanımına dair örnek şöyledir:

Bir bölüğü ol kişilerdür ki dünyâ 'arzûlarından elin (10) çekmişlerdür. ol hâliş ümmet yüzleri şuyına yağmur yağar nebât biter ve meyveler (11) olur. **Ušta** buña göre yigirmi dört bölüğü 'ale't-tertib-i nakl eyledi.(5a/9-11).

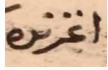
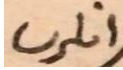
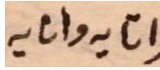
2. İblisname'nin Dil İncelemesi

2.1. Yazım Özellikleri

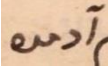
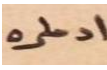
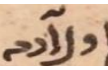
2.1.1. Ünlülerin Yazımı

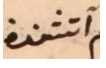
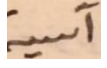
/a/ Ünlüsü

Ön seste elif (l) ile gösterilmektedir:

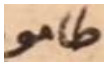
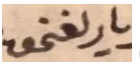
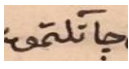
ağzında (1b/3), anları (2b/6), ataya ve anaya (4b/7)

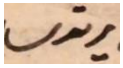
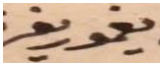
Metindeki bazı kelimelerde üstünlü elif (l̄) ile yazılan birkaç örneğe rastlanmaktadır. Arapça Âdem kelimesinin yazımında elif (l) ve üstünlü elif (l̄) şeklinde iki ayrı yazım görülmektedir. Bu durumun kelimenin anlamsal olarak içerdiği farklılıkla bir ilişkisi yoktur. Hem *ilk insan* ve *peygamber* hem *insanoğlu*, *beşer* anlamlarında bu tutarsızlık görülmektedir. Bununla birlikte kelime çoğunlukla elif (l) ile yazılmaktadır:

Âdem (1a/9), Âdem-de (5b/6), âdemlere (1a/7), ol âdeme (4a/5)

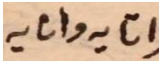
Ayrıca istisna bir durum olarak âteşinden (3b/1), Âsiye (8b/6), Kûr'ân (3a/2, 6b/5, 7b/9) gibi bazı Arapça ve Farsça kelimelerdeki ünlü uzunlukları üstünlü elif (l̄) ile yazılmıştır. Türkçe kelimelerde üstünlü elif (l̄) ile yazılan herhangi bir kelimeye rastlanmamaktadır.

İç seste elif (l) ile yazılanlar olduğu gibi herhangi bir işaret kullanılmadan yazılan biçimler de vardır:

şam (3a/7), yarlığanmak (5a/3- 5b/11), çatlatmak (8a/8)

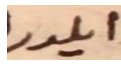
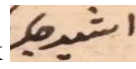
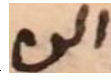
kaşarlar (4b/6), yarattı (5b/7-9), yağmur yağar (5a/10)

Son seste ise elif (ل) ve genellikle güzel he (و) ile gösterilmektedir:

ataya ve anaya (4b/7), ağzında (1b/3)

/e/ Ünlüsü

Ön seste elif (ل) ile gösterilmektedir:

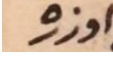
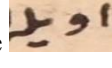
eyledi (6b/2), eşidcek (6a/2-vd.), erinden (8b/7), elin (5a/9)

Sadece bir kelimedede üstünlü elif ile (ل) gösterilmiştir: eviñ (7b/3). Kelimenin ön sesteki diğer yazımları sadece elif ile (ل) yazılmıştır.

İç seste herhangi bir işaret olmadan gösterilmektedir:

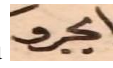
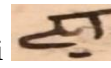
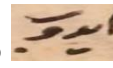
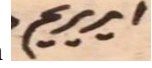
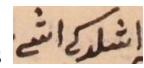
seversin (8b/3-vd.), çekmişlerdür (8b/10), yemegi (7a/2), dersēñ (3b/3-vd.)

Son seste güzel he (و) ile gösterilmektedir:

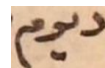
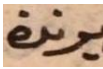
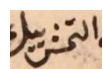
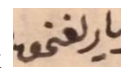
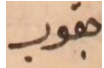
üzre (8a/7), öyle (4a/1), ile (6b/5), eşitdükde (3b/2), ne (3b/3)

/ı/, /i/ Ünlüsü

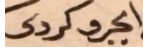
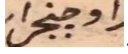
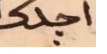
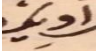
Ön seste genellikle elif (ل) + ye (ي) ile gösterilmektedir. Birkaç kelimedede ise sadece elif (ل) ile gösterilmektedir:

içerü (1b/2), ile (6b/5), iki (1b/3),), ödüp (3a/a), eririm (3a/3) gibi. Şu kelimelerde sadece elif (ل) ile gösterilmektedir: iş (8a/10), ısıtma (2b/10)

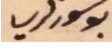
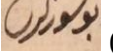
İç seste bazen ye (ي) ile bazen de herhangi bir işaret kullanılmadan gösterilmektedir:

yeriñ (6b/8), üzerine (4a/5), dedi (3b/3), dèrem (6a/6-7vèrür (3a/9), yerinden (1b/7), altmış yıl 2b/2), yarlığanmak (5a/3- 5b/11), çıkup (9a/11)

Son seste ye (ي) ile gösterilmektedir:

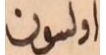
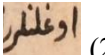
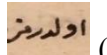
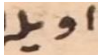
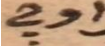
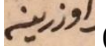
dédi (3b/3), içeri girdi (1b/2), üçüncü (4b/2 – 2b/9), açdı
 (1b/2) Sadece bir kelimede olmak üzere ye (ی) harfinin yanı sıra esre ile gösterimiştir: eviñ
 (7b/3)

Son seste genellikle ye (ی) ile gösterilen /i/ sesinin bir kelimede noktalı ye (ې) ile gösterilmiştir:

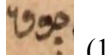
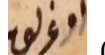
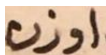
bu sözleri (6a/1). Aynı kelimenin diğer örneklerinde sondaki /i/ sesi, ye (ی) ile nokta kullanılmadan yazılmıştır: bu sözleri (6a/7 vd.)

/o/, /ö/, /u/, /ü/ Ünlüleri

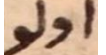
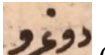
İlk seste elif (ل) + vav (و) harfleriyle yazılmıştır:

olsun (1a/7), oğlanları (2a/7), öldüremez (1b/10), öyle (4a/1) uzun
 (1b/3), üç (4a/10), üzerine (4a/5)

İç seste bazen vav (و) ile gösterilmektedir bazen de herhangi bir işaret kullanılmadan yazılmıştır:

olsun (1a/7), çok (1b/11), uğruluk (4b/8-vd.), uzun (1b/3), bölüğü
 (5a/9-11)

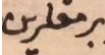
Son seste vav (و) ile yazılmıştır:

ulu (4b/1), doğru (2a/2), bu (1b/1), kapu (1b/2)

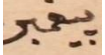
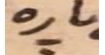
2.1.2. Ünsüzlerin Yazımı

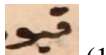
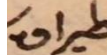
/b/, /p/ Ünsüzleri

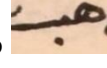
Metinde /b/ sesi (ب) ile gösterilmektedir:

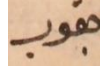
baña (4a/3-vd.), başım (3b/5), başar (6b/3), parmakların (8a/8)

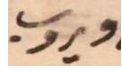
/p/ (پ) sesinin yazımı ön seste şu şekilde görülür:

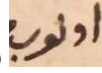
peygamber (1a/9), pare (3a/6) gibi Farsça kelimelerin ilk harflerinde görülen p (پ) ile yazım şekli Türkçe kelimelerin yazımında da görülmektedir: pek (3b/5)

İç seste: kapu (1b/2), toprak (6b/11).

Kelime sonu /p/ ile biten kelimelerin genellikle /b/ (ب) ile yazıldığı görülür: hep (9a/1)

-Up zarf-fiil ekindeki /p/ ünsüzü düzenli olarak (پ) şeklinde yazılmıştır: çıkup (9a/11), vèrüp

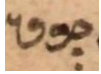
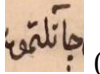
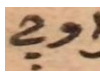
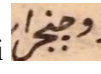
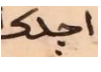
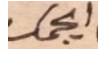

(9a/4), olup (5a/3)

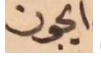
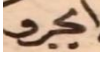
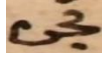
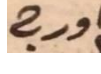
/c/, /ç/ Ünsüzleri

Metinde ç (چ) ve c (ج) cim harflerinin yazımı düzensizdir. Bu nedenle Türkçede /ç/ sesi ile okunması gereken yazımlar metinde /ç/ ile okunmuştur.

ç ile yazılanlar:

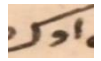
çok (1b/11), çatlatmak (8a/8), üç (4a/10 – 4a/11), üçüncü (4b/2 – 2b/9),
açdı (1b/2), geçer (2b/3), kaçaram (3b/5-6), çalışuram (3b/6), içmek (8a/5)

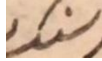
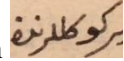
c (ج) cim ile yazılıp ç (چ) ile okunanlar:

içün (1a/4-vd.), içeri (1b/2), kaçan (2b/11-vd.), oruç (3a/3-5)

/η/ Ünsüzü

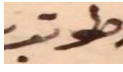
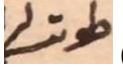
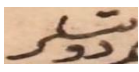
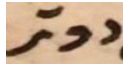
Genizsi damak ünsüzü /η/ iç ses ve son seste düzenli olarak kef (ك) ile yazılmıştır: sonra (4b/3), öη

(7a/4), senün (9a/6), dersē (3b/3), göñüllerinden (6a/9)

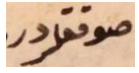
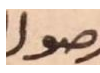
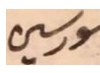
/d/, /t/ Ünsüzleri

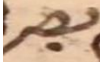
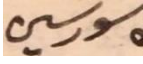
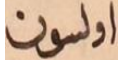
Ön seste /d/ ve /t/ seslerinin yazımı düzensizdir. Aynı kelimenin hem d (د) ile hem t (ط) ile yazımına rastlanabilmektedir:

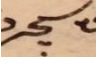
tutup, tutsalar (6b/1), (3a/4); dutsalar (4a/9), dutar (2b/10)

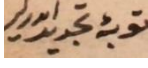
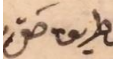
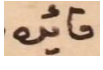
/s/ Ünsüzü

Metinde s'nin yazımı, kalın sıradan kelimelerde sad (ص) ile ince sıradan kelimelerde sin (س) ile yazılmıştır. Harfin yazımı bir kelime haricinde düzenlidir.

Ön seste: şoşaklardur (7b/5), şol (8a/6), seversin (8b/3-vd.), senün (9a/6)

İç seste: başar (6b/3) vd., seversin (8b/3-vd.), olsun (1a/7)

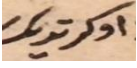
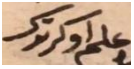
Bu durumun tek istisnası “saç-“ fiilinde görülmektedir. Bu kelime hem sad harfi (ص) ile hem de sin harfi (س) ile yazılmıştır: (6b/9-11). Ayrıca *sıtma* kelimesi de sin harfi (س) ile yazılmıştır: ısıtma (2b/10).

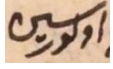
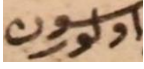
Farsça izafet terkiplerinin yazımı da düzenli değildir: tevbe-i tecdîd ederler (2a/11), tarîk-i hâkkı (6a/6) gibi. Örneklerden kesre sesinin hem hemze (ء) ile hem de üstün ile gösterimine rastlanmaktadır. Metinde hemzenin (ء) ye (ی) birlikte yazıldığı örnekler de vardır: fâyide (1a/7), sâ'ir (3b/6;8b/7)

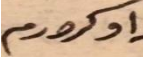
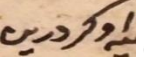
Ayrıca “kül” kelimesinin yazımından dolayı ortaya çıkabilecek karışmaları önlemek amacıyla ötre konulmuştur: (2a/4). Bunlar imlanın Türkçeleşmeye başladığını gösteren örneklerdir.

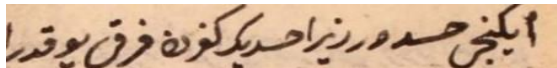
Eklerin Yazımı

Arap ve Fars imla geleneğinin baskın olması nedeniyle eklerin yazımında tutarsızlık vardır. Eklerin genelinde ek ünlüsü yazılmamış ve harekelendirme yapılmamıştır. Buna rağmen ek ünlülerinin harfle gösteriminde de metin içerisinde tutarsızlıklar vardır. Özellikle şahıs eklerinin çekiminde bu belirgindir. Bu yazımların bazılarında ek ünlüsü harf ile gösterilirken bazılarında gösterilmemiştir. Bu durum konuşma dilinin yazı diline yansıdığının açık bir örneğidir.

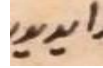
Metinde iyelik kökenli teklik ikinci kişi eki ünlüsünün yazımında; öğretdiñ (2a/8), 'ilm öğretdiñ (2a/7) şeklinde ikili bir yazım söz konusudur.

Zamir kökenli ikinci tekil kişi ekinin ünlüsü -sIn ve -sUn olmak üzere iki farklı şekilde yazılmıştır: olursın (3a/4, 4a/4), olursun (2b/11,3a/2-6)

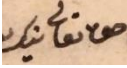
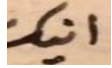
Birinci teklik kişi ekinin ünlüsü (Bir örnekte ünüzün farklı yazımı -In görülmektedir.) üç farklı şekilde yazılmıştır: öğredürem (3b/9 vd.), öğredürin (3b/8). eririm (3a/3) (4b/2)'de “ḥasediñ” kelimesindeki +n belirtme eki genizsi n (ن) şeklinde yazılmıştır:

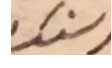

İkinci ḥaseddür, zīrā ḥasediñ közden farkı yoktur.

Eserde *er-* yardımcı fiili *i-* şeklinde görülmektedir. Metinde geçen edeydi 5b/5) kelime örneğinden *i-* yardımcı fiilinin ekleşmesi durumunun yazıma yansması söz konusudur. Muharrem Ergin bu durumun Eski Anadolu Türkçesi için normal olmadığını Osmanlı Türkçesinde gittikçe fazlaştığını belirtmiştir (Ergin, 2020, s. 318).

Eserde ilgi hâli ekinin ünlüsü bazen gösterilmiş bazen de gösterilmemiştir:

Hak Ta'ālā'nın (5b/6), olanın (9a/5), Allāh Ta'ālā'nın (6b/10), anın (1b/8).

senin (7b/8) kelimesinin diğer yazımlarında ilgi hâli ekinin ünlüsü yazılmamıştır: senün (9a/6 vd.). Bu durumlarda ekin ünlüsü yuvarlak okunmuştur. Eski Anadolu Türkçesinde uyuma girmeyen ilgi hâli ekinin 17. yüzyıldaki Arap harfli metinlerde de düzensiz olduğu görülmektedir (Kartallıoğlu, 2011, s. 407). Metinde ekin ünlüsünün yazılmadığı durumlarda dönemin genel özelliği dikkate alınarak ilgi hâli eki yuvarlak ünlü ile gösterilmiştir. Metinde ilgi hâli eklerinin uyumlu şekildeki yazım örnekleri, dönemin konuşma dilinin yansımalarını göstermesi bakımından önemli verilerdir.

2.3. Ses Bilgisi

2.3.1. Ünlüler

Metinde a, e, ı, i, o, ö, u, ü ünlüleri bulunmaktadır. Bununla birlikte metinde bazı araştırmacıların da var olduğunu belirttiği dokuzuncu ünlü olan kapalı e (è) sesine yer verilmiştir.

Kapalı e /è/ Ünlüsü

Türkçede Arap harfli metinlerin imla özellikleri nedeniyle özellikle ünlülerin tespit edilmesi bakımından zorluklara yol açmıştır. Ancak ünsüzlerin kalın veya ince sıradan olma özellikleri o,ö; u,ü; ı,i gibi seslerin tespitinde kolaylıklar sağlamasına rağmen kalıplaşmış imla e/i değişikliği konusunda zorluklara yol açmıştır. Kimi araştırmacılar yazıldığı biçimde okumayı tercih etmiş kimileri de yazımlardaki iki şekillilik, ünlüyü gösteren harf ve harekenin birlikte yazımı, ilgili kelimelerin Türkiye ağızlarındaki telaffuz biçimleri gibi nedenleri gerekçe göstererek bu durumun kapalı e (è)'yi işaret ettiğini ileri sürmüş ve okumalarını bu yönde yapmışlardır. Bazı araştırmacılara göre ise e ve i seslerinin hece başındaki karışık yazımı seslerin dönüşüm aşamasında olduğunu göstermektedir.

Avrupa'da 16, 17 ve 18. yüzyıllarda Osmanlı Türkçesi üzerine yayınlanmış sözlük ve gramer çalışmalarında Türkçe kelimelerin Latin harfleriyle yazılışları üzerinde yapılacak karşılaştırmalı bir incelemeyle de Türkiye Türkçesinde kapalı e (è) ünlü sesinin oldukça yakın yüzyıllara kadar konuşma dilinde saklandığı ortaya konabilir. Mesela Meninski'nin 1680'de yayınlanmış olan *Thesaurus Linguarum Oriebntalium Turcicade Arabicace Persicae* sözlüğünde Osmanlı imlasında

y harfiyle geceTürkçe'de e'den farklı olarak yazıya yansıyan gece كچه olarak yazılan kelimenin konuşma dilinde gece (vul. g'ece) olarak söylendiği belirtilmiştir. (Kocaoğlu, 2003, s. 270)

Türkçenin her döneminde e sesinin i, i sesinin e olma temayülü olmuştur. Bu iki değişimden i sesinin e sesine dönüşmesi hadisesine sıklıkla rastlanmakla birlikte bu sıklık özellikle de Batı Türkçesinde görülmektedir. Kelime başında ve ilk hecede görülen bu değişimlerden $e < i$ değişimi $i < e$ değişiminden daha aslıdır. Bununla birlikte her iki değişimin birlikte ve karışık bir şekilde meydana geldiğini unutmamak gerekir. Eski Anadolu Türkçesinde kelime başında ve ilk hecedeki bir çok i sesleri Osmanlı Türkçesinin son dönemlerinde ve Türkiye Türkçesinde e olmuştur. Ancak imlanın uzun süre muhafaza edilmesi ortaya çıkan bu değişikliğin tam olarak ne zaman meydana geldiğini anlama noktasında zorluklara yol açmıştır (Ergin, 2020, s. 97). "Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlıcada kök hecede e sesi için ı ye yazılışı yaygındır. Türkologlar çoğunlukla bugün Türkiye Türkçesinde e ile söylenip de EAT ve Eski Osmanlıcada ı ye ile işaretlenmiş köklerde bir e görme eğilimindedirler." (Ceylan, 1991, s. 160) Çalışmaya konu olan metinde geçen bazı kelimelerden imlanın Türçeleşmeye başladığını ve konuşma dilinin metne aksettirildiği " gerçek (5b/1, 6a/2, 9a/2), yedi (6b/6-7), beşinci (3a/11), yemek (8a/6), yeyeceğin (8a/1) gibi örneklerin yazımından anlaşılmaktadır. "i > e ve e > i meselesiyle ilgili 'bel, beş, erkek, gerçek, yedi, yer, yetmiş vb.' bazı kelimelerde Klâsik Osmanlı Türkçesi döneminde söyleyişte tek şekilliliğe vardığını söylemek mümkün gözükmeyle beraber, özellikle çekim sırasında hece yapısı değişen de-, et-, ver- gibi kelimelerde, bugünkü ağızlardakine benzer bir şekilde, son dönemlere kadar değişik dil katmanlarında ve bölgelerde ikili seslendirmenin mevcut olduğunu söyleyebiliriz." (Duman, 1999, s. 100-101). Dolayısıyla Klasik Osmanlı Türkçesinde ikili kullanımların mevcut olduğu gibi üzerinde çalışılan metinde de ikili kullanımların görülmesi kapalı e (è) sesinin varlığını düşündürmektedir. Bu bilgiler doğrultusunda çalışmada kapalı e (è) ile okuyuş tercih edilmiştir.

Yer kelimesinin yazımı, bir örnekte yir şeklindedir: yirin (6b/8). Diğer örneklerde ise "yer" biçiminde yazılmıştır: yere (4b/6-7a/10), yerin (6b/6).

dè- fiilinin istisna olarak e ile yazımı şu örnekte görülür: derseñ (3b/3-5-6-7 ; 4a/3)

ver- fiili sadece şu örnekte e ile yazılmıştır: vermişdür (1b/9)

2.3.2. Ses Düşmesi

Ünlü Düşmesi

Son heceleri dar ünlüden oluşan kelimelere isim çekim eki veya iyelik eki eklendiğinde orta hecede ünlü düşmesi meydana gelir. Bu duruma dair örnekler metinde şu şekildedir:

burnı (1b/3) < burun, ağzında (1b/3) < ağız, göñli < göñal (5a/4), 'ömri < ömür + i (3a/9) < 'ömr (Arapça)

Kelime birleşmesi nedeniyle oluşan ünlü düşmesine örnekler şunlardır: niçündür (3a/7), niçün < ne için (5b/1), şöyle < şu öyle (2a/2), böyle < bu öyle (9a/6), oynaduram < oyun (4a/1), birbirlerin < biribiri (6a/8)

hayrından(4a/6) < hayır < hayr (Arapça), ğayrları < ğayrı < ğayr (Arapça) (4b/6, 6a/7), aşı < aşıl < aşı (Arapça) (4b/10), Āḥret < Āḥret (Arapça) (6a/10)

Ünlü düşmesi iki kelimeye ön seste meydana gelmiştir.

şimdi < uş imdi (3b/4), şol < uş ol (2b/3 vd.)

Ünsüz Düşmesi

ulu < ullug (4b/1), kapu < kapıĝ (1b/2), bile < birle (8a/10), pek < berk (3b/5, 7a/4)

Tekleşme

Ḥaḵ < Ḥaḵḵ (Arapça) (2a/1 vd.)

Hece Yutumu / Benzer Hece Düşmesi

Eski Türçedeki bildirme eki fonksiyonundaki “turur” yardımcı fiili metinde düzenli olarak “+dUr” şeklinde eklenmiştir: budur (3a/8 vd.), oldur (3a/11), altındadır (3b/11), nesnedür (4b/1), baḥıldur (4b/1), inanmaḵdur (5a/1), olmaḵdur (5a/2 vd.), nedür (7b/4), kimdür (1b/5 vd.), ḥabībimdür (8a/4), yücedür (2b/5) gibi.

2.3.3. Ses Türemesi

Ünlü Türemesi

Genellikle alıntı kelimelerde ortaya çıkmaktadır. İlk seste Türkçenin ses yapısına göre başta bulunmayan l, n, r akıcı ünsüzlerinin önüne ünlü getirilmesiyle oluşmaktadır. Son seste ise Türkçenin yapısına uygun olmayan ünsüz çiftlerinin yan yana olması durumunda meydana gelmektedir.

İlk seste : oruç < rūze (Farsça)

Son seste: ba'zı < ba'z (Arapça), ğayrı (5b/8) < ğayr (Arapça).

Ünsüz Türemesi

Arapça kelimelerde iki ünlünün yanyana gelmesi Türkçenin ses sistemine uygun olmadığı için bu iki ünlü arasında bir y sesi türemektedir. Bu dönem eserlerinde genellikle Arapçadan alıntı kelimelerin orijinal yazılışlarına sadık bir şekilde yazılmalarının aksine bu kelimelerde ye (ع) sesinin eklenmesi imlanın Türkçeleşme eğilimini göstermektedir.

fāyide < fā'ide (Arapça), sāyir < sā'ir (Arapça)

Arapçadan Türkçeye geçen kelimelerin sonunda bulunan çift ünsüzler Türkçeye geçtiğinde tek ünsüz durumuna düşer. Söz konusu kelimeler ünlü ile başlayan bir ek aldıklarında sondaki ünsüz ikizleşir.

Arapça “şerr” > şer > şerrinden (1b/8, 6b/1)

Gramer birliği içerisinde yan yana gelen sesler, birbirleriyle doğrudan doğruya birleşememeleri sonucunda aralarına bağlayıcı işlevi olan bir ses alırlar (Ergin, 2020, s. 69). Ergin yardımcı ünsüz olarak y

ve *n* seslerini kabul etmekle birlikte asıl yardımcı sesin genellikle *y* olduğunu belirtmiştir (Ergin, 2020, s. 157). Talat Tekin'e göre Türkçede kaynaştırma ünsüzü sadece *y*'dir. Tekin, Tahir Nejat Gencan tarafından *y* sesine ek olarak kaynaştırma ünsüzü kabul edilen *ş*, *s*, *n* gibi seslerin eklere ait olduğunu ve yanlış heceleme sonucunda ortaya çıktıklarını belirtir (Tekin, 2023, s. 487-490).

‘ulemāyı ve şulehāyı (5b/8), dünyāya (2a/6), tamuya (3a/7), kurtarmaya (3b/5), Hāk ta‘ālaya (4b/4, 7a/1), ataya ve anaya (4b/7), deyü (5b/3).

Ek ve edatlarda varyantlaşmaya neden olan *-n* morfemini araştırmacıların pek çoğu vasıta eki ve zarf-fiili ile ilişkilendirerek bu tür yapıların bu eklerin kalıplaşması yoluyla oluştuklarını belirtmiştir. Leyla Karahan, bu morfemin kökeni ne olursa olsun eklendiği kelimelerde anlam olarak bir farklılık yaratmadığını ileri sürerek bunun pekiştirici bir morphem hâline geldiğini belirtmiştir (Karahan, 2012, s. 233). Buna dair metinde görülen tek örnek şu şekildedir: *degin < teg – i- n* (1b/9).

2.3.4. Ses Değişmeleri

Ünlü Değişmesi

i/ê Değişmesi

Metinde söz konusu değişim yönünden kapalı *e* (ê) ünlüsü bulunmaktadır. Konu ile ilgili ayrıntılı bilgi için bakınız: Kapalı *e* /ê/ Ünlüsü.

Ünsüz Değişmeleri

Ünsüz Tonlulaşması

/d/ < /t/

Eski Türkçede sözcük başında bulunan sabit *t*- ünsüzünün, Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde korunması ya da *d*-'ye dönüşmesi standart bir durum arz etmemektedir. Yani bu değişim daha çok ince sıradan kelimelerde meydana gelmiş olup tüm kelime başı *t*-'ler aynı yönde bir gelişme göstermemiştir. Ayrıca iki ünlü arasında da *-t* > *-d*- değişimi meydana gelmiştir (Korkmaz, 2020, s. 93-94).

Metinde */d/ < /t/* değişimi örnekleri şunlardır:

dürlü (3a/8, 4a/6-8, 7b/8) < türlüğ, dağı (2b/1-3-6-7-8, ...) < tağı, dile- (3b/11, ...) < tile-, dè- (1a/8 vd.) < tèt-, dur- (7a/4, 2b/10) < tur- , dört (5a/8-11) < tört, degin (1b/9) < tegin gibi.

Kelime içerisinde: yedi (6b/6-7), giderür (3a/11), ederler (2a/11 vd.), namāzda öñ şafda duranlar beni pek incidür. (7a/4)

Kelime başında */t/* sesini koruyan kelimeler şunlardır: toprak (6b/9-11), tamu (3a/7)

Aşağıda gösterilen ekler metinde her zaman tonlu olarak kullanılmıştır.

-dl görülen geçmiş zaman eki: açdı (1b/2), yaratdı (5b/7), dèdi (1a/9), eyledi (1b/1), bozuldı (2a/7)

-dUK sıfat-fiil eki: dedüklerinde (1b/6), içdükleri (8a/3)

-dUr ettirgenlik eki: yedürdi (5b/3), azdururlar (6a/8-9)

+dA bulunma hâli eki: aramda (2a/7), şadağada (3a/8), namâzda öñ şafda (7a/4), cihânda (2a/5)

+dAn çıkma hâli eki: kapudan (1a/9), andan (4b/1 vd.), anlardan (4a/3), bunlardan (2b/1), oruçdan (3a/5), şuradan (9a/10), mağribden (6a/1)

/g/ < /k/

Eski Türkçedeki k-ler Türkiye Türkçesindeki gibi g-ye dönüşmüştür. Arap alfabesinde *k* ile *g* arasında bir ayrım yapılamadığı için bu değişimden etkilenmeyen kelimeler, hem günümüzdeki kullanımlarından hem de bazı metinlerdeki üç noktalı kef harfinin kullanımından anlaşılabilir (Korkmaz, 2020, s. 94). Bu duruma dair metindeki bazı örnekler şu şekildedir:

gibi (3a/3), geç (3b/9), göz (1b/3), gün (4a/10), gerek (2a/4), göñül (6a/9)

gör- (3b/5), gir- (), gönder- (4a/8), gider- (3a/11), geç- (2b/3), gel- (2a/5)

Türkçede kelimelerin sonunda bulunan *p*, *ç*, *t*, *k* ünsüzleri, iki ünlü arasında *-b-*, *-c-*, *-d-*, *-g-*, *-ğ-* ünsüzlerine dönüşerek tonlulaşır.

-k- / -ğ-: olduğu (6b/7), kıldığı (6b/10), toprağı (6b/9), olmağa, kılmağa (3b/9), bırağur (3a/7)

-k- / -g- : işlediği (8a/10, 9a/3)

Sızıcılaşma

/h/ < /k/

Metinde sızıcılaşma örneğine kelime başı ve kelime ortasında rastlanmaktadır.

Kelime başında: *kankı* ~ *hankı* (8b/1) (4a/9) kelimesi her iki şekilde de yazılmıştır.

Kelime ortasında: *dahı* (2b/1-3-6-7-8, ...) < *tağı* kelimesinde görülen *k* > *h* sızıcılaşması tutarlı bir şekilde yazılmıştır.

/v-/ < /b-/

var- < bar- (1b/2 vd.), vèr- < bèr- (1a/8 vd.), sev- < seb- (2a/5 vd.)

var < bar (1a/10 vd.)

Hece Kaynaşması

Bir kelimedede veya iki kelimenin birleşmesi ile iki veya daha çok hecedeki seslerin birleşip kaynaşması sonucu meydana gelen hece sayısının azalması olayına büzüşme denir (Karaağaç, 2013, s. 69). Metinde görülen büzüşme örnekleri şu şekildedir:

niçün < ne içün (5b/1, 3a/7), olduğuçün < olduğu içün (1a/5) (1a/5), nesne < nesene < ne erse ne (4b/1), bura < bu ara (9a/8), böyle < bu ile / bu eyle (9a/6)

2.3.5. Uyumlar

Ünlü Uyumu

Kalınlık-İncelik Uyumu

Metindeki kelimeler, kalınlık incelik uyumu bakımından düzenlidir. Arapça bir kelimeye eklenen +IİK eki ile (i)çün edatının kelimeye bitişik yazımı sonucunda bu uyumu bozan örneklere rastlanmaktadır:

+IİK: faķırlığına (2b/4).

(İ)çün: olduğuçün (1a/5)

Düzlük Yuvarlaklık Uyumu

Metinde düzlük yuvarlaklık uyumu tutarlı değildir. 18. yüzyılı önceki dönemlerden ayıran önemli fonolojik özelliklerden biri de dudak uyumlarının tamamlanmış olmasıdır (Develi, 1998, s. 32). Metinde düzlük yuvarlaklık uyumunun tutarlı olmaması, metnin 17. yüzyıldan sonrasına tarihlendirilemeyeceğini göstermektedir. Kelime tabanında görülen uyumsuzluk örnekleri şu şekildedir:

içerü (1a/11; 1b/2), gendü (5b/3-4), içün (1a/6, 9a/1), doğru (2a/3 ; 5a/5) kapu (1b/2), süçi (3b/10 ; 4b/8), egri (1b/3). "Doğrı" kelimesinin yazımında *doğru* (2a/2)", ve "gendü" kelimesinin yazımında *gendi* (4a/2) olarak yazılmış uyumlu örneklere de rastlanmıştır.

Metinde yuvarlak ünlü ile yazılarak uyumu bozan ekler ise şunlardır:

Zarf-fiil ekleri (-Up, -U, -dİkçA)

-Up: Metinde -Up zarf-fiil ekinin yazımında birlik yoktur. Bazı yerlerde ekin ünlüsü yazılırken bazı yerlerde yazılmadığı görülmektedir. Bu durum yazıcının dikkatsizliğinden kaynaklanmış olabileceği gibi metnin tamamında görülen uyumsuzlukların da göz önünde bulundurularak bir geçiş dönemine işaret edebilir. Yani konuşma dilinin imlaya yansıtılmasına dair bir özellik olabilir. Aynı dönemde yazılan Latin ve Arap harfli metinler incelendiğinde Latin harfli metinlerde okuyuşun yazımdan bağımsız olduğu örneklere rastlanabilmektedir (Tulum, 2011, s. 155). 17. Yüzyıla ait Arap harfli metinlerde ekin uyuma bağlılık oranı %1'dir. Ekin ilk uyumlu şekillerine bu dönemde rastlanmakla birlikte Eski Anadolu Türkçesindeki şeklini koruması nedeniyle uyumsuzluk aşamasındadır (Kartallıoğlu, 2011, s. 309). Metinden ekin ünlüsünün düz ünlü ile yazımına dair net bir veri elde edilemediği için bu ek yuvarlak ünlü ile okunmuştur. Bu şekilde yapılan okumanın bir diğer gerekçesi "olup" kelimelerinin ek ünlüsü olmadan yazımına rastlanmamasıdır. Çünkü kelime başında yuvarlak ünlü olduğu için devamında ek ünlüsü yazılmayabilirdi. Söz konusu açıklamalara dair örnekler şu şekildedir:

çıkup (9a/11), vèrüp (9a/4), kalkup (1b/7), yakup (2a/4) gibi kelime örneklerinde ekin ünlüsünün yazıldığı görülürken varup (1b/2, 7/a/11), tutup (6b/1) gibi kelime örneklerinde ek ünlüsünün yazılmadığı görülmektedir.

-U: deyü (5b/3)

-dUkçA: -dUk geçmiş zaman sıfat-fiili ile +çA eşitlik ekinin kalıplaşması ile oluşan zarf-fiil ekinin yuvarlak ünlüsü yazılmamıştır: vardukça (6a/8)

Geniş zaman eki (-Ur)

Metinde iki örnek haricinde ek ünlüsü yazılmamıştır. Metnin ait olduğu dönemin imlası dikkate alınarak ek yuvarlak ünlü ile okunmuştur. Ek ünlüsü gösterilen kelimeler: bilür (1b/5), gönderürem (4a/8), çalışuram (6a/8)

Bildirme Eki (+dUr)

Metinde bildirme ekinin ünlüsü yazılmamıştır. Eski Anadolu Türkçesi döneminde daima yuvarlak ünlülü olan bu ek 17. yüzyıla ait Arap harfli metinlerde genellikle Eski Anadolu Türkçesindeki yazım şeklini devam ettirmiştir (Kartallıoğlu, 2011, s. 258). Metnin genelinde düzlük-yuvarlaklık uyumu bulunmadığı için ve dönemin genel özelliği nedeniyle bu ek metinde yuvarlak ünlü ile okunmuştur.

vèrmişdür (9a/9), altındadur (3b/11), yücedür (2b/5), kimdür (1/b/5 vd.), nedür (4b/4 vd.)

Sıfat-fiil ekleri (-dUK)

Eski Türkçe ve Eski Anadolu Türkçesi dönemlerinde ekin ünlüsü yuvarlak yuvarlak olup 17. yüzyılda da düzensizdir. Meninski'de ek daima yuvarlak ünlülü olarak görülmektedir (Kartallıoğlu, 2011, s. 247). Metinde ekin ünlüsü kimi örneklerde yazılmışken kimi örneklerde yazılmamıştır.

Ekin ünlüsünün yazıldığı örnekler: ètdügi (4b/2, 6a/2)

Ekin ünlüsünün yazılmadığı örnekler: işledügi (8a/10, 9a/3), ètdügi (8a/9)

Fiilden fiil yapma eki (-dUr-)

Metinde ek ünlüsü yazılmamıştır. Dönemin genel yazım özelliğinden dolayı ek yuvarlak ünlü ile gösterilmiştir.

yedürdi (5b/3), azdururlar (6a/8-9).

Görülen Geçmiş Zaman Eki (-dU-m/dU-η)

Metinde ekin ünlüsü gösterilmemiştir. Eski Anadolu Türkçesinde yuvarlak ünlülü olan ekin 17. Yüzyıl Arap harfli metinlerindeki uyum oranından ekin geçiş aşamasında olduğu görülmektedir. Bu nedenle ekin ünlüsünün yazılmadığı durumlarda ek yuvarlak ünlü ile gösterilmiştir.

olmazdum (9a/6), secde ètmedüm (5b/4), geldüm (2a/5)

Birinci kişi çekiminde düzenli yazım özelliği gösteren ekin ikinci teklik kişi çekiminde ek ünlüsü bazen düz ünlü ile yazılmış bazen de ek ünlüsü yazılmamıştır. Dönemin özelliği dikkate alınarak ek ünlüsü yazılmayan kelimelerde ek yuvarlak şekilde okunmuştur. Bu ekin ikili yazımı metnin 17. yüzyılda yazıldığını düşündürmektedir.

öğretdür (2a/7), öğretdi (2a/8), geldi (1b/11)

Zarf-fiil eki (-dUKdA)

Metinde ekin ünlüsü yazılmamıştır. Dönemin genel yazım özelliğinden dolayı ek yuvarlak ünlü ile gösterilmiştir.

eşitdükde (2a/9 vd.)

İyelik ekleri

Teklik I. kişi ve II. teklik kişi iyelik eklerinin ünlüleri bazı kelimelerde gösterilirken bazı kelimelerde gösterilmemiştir. Yuvarlak ünlü ile gösterilen kelimelerde ek ünlüsü olan vav (و) harfinin yazılmaması nedeniyle uyumun tespit edilmesi zordur. Bu nedenle dönemin yazım gereği ek ünlüsünün gösterilmediği durumlarda ek, yuvarlak ünlü ile gösterilmiştir. Düz ünlü ile gösterilen kelimelerde ek ünlüsü ye ile (ی) gösterilmiştir.

I. teklik kişi iyelik eki: evim (7b/3), ağzıma (6b/5). ümmetüm (2b/11 vd.) şarābumdur (8a/7)

II. teklik kişi iyelik eki: evi (7b/3), gözi (7a/2), hūyū (4a/9), yoldaşu (7a/10)

Çokluk I. şahıs iyelik ekinin yazımı metinde sadece bir kelime tespit edilmiştir. Ekin ünlüsü dönemin genel yazımı dikkate alınarak yuvarlak ünlü ile okunmuştur.

atamız (1a/8).

İlgi hâli eki (+Iḡ, +nIḡ, +Uḡ, +nUḡ)

Eski Anadolu Türkçesinde uyumsuz olduğu görülen ekin 17. yüzyıl metinlerinde düzensiz olduğu görülmektedir (Kartallıoğlu, 2011, s. 407). Bu nedenle dönemin genel yazım özelliğinden dolayı ekin ünlüsünün gösterilmediği durumlarda ek yuvarlak ünlü ile gösterilmiştir.

Hak Ta'ālā'nı (5b/6), olanı (9a/5), Allāh Ta'ālā'nı (6b/10), seni (7b/8)

senü (2b/7 vd.), şühedānu şefā'ati (9a/1), Hak Ta'ālā'nı kavli-i şerīfün (8a/11)

Metinde düz ünlü ile yazılarak uyumu bozan ekler şunlardır:

Belirtme hâli eki (+I)

Metinde ekin ünlüsü düz şekillidir.

mel'ün (1b/7), kapuy (1b/2), gönlü (5a/4)

Görülen geçmiş zaman eki (-dİ)

Metinde, görülen geçmiş zaman eki teklik üçüncü kişide düz ünlü ile gösterilmiştir.

oldı (2a/9, 3b/2), oldılar (2a/8), buyurdu (2a/2), bozuldu (2a/7), bozdu (6a/6), gördiler (1b/2)

Birinci teklik kişi iyelik eki ünlüsü

Metinde ikili yazımlardan dolayı ekinin ünlüsünün yazılmadığı durumlarda ekin ünlüsü dönemin yazım özelliklerinden dolayı yuvarlak ünlü ile gösterilmiştir. Ek, bir kelimedede düz ünlü ile yazılmıştır.

sözüm (2a/8)

İkinci teklik kişi bildirme eki (-sIn, -sUn)

Ek hem düz hem de yuvarlak ünlülü olmak üzere iki şekilde de yazılmıştır.

olursun (2b/11, 3a/2-6), olursın (3a/4, 4a/4)

Üçüncü teklik kişi iyelik eki (+I)

Metinde aynı göreve sahip aynı kelimelerde bu ek daima düz ünlü ile yazılmıştır.

resüli (1b/5), burnı (1b/3), bölügi (5a/11), yolından (6a/8), yüzine (5a/6), 'ömri (3a/9)

İkinci tekli kişi iyelik eki

Metinde ikili yazımlarına rastlanan ek, ünlüsünün gösterilmediği durumlarda dönemin yazım gereği olarak yuvarlak ünlü ile okunmuştur. Ekin ünlüsünün düz olarak gösterildiği örnekler şu şekildedir:

yüziñ (6b/2), yüziñe (6b/9)

Ünsüz Benzeşmesi

Eserde sadasız bir ünsüzle biten kelimelerdeki kök veya gövdelere sadalı ünsüzle başlayan eklerin getirilmesiyle ortaya çıkan ünsüz uyumunun bozulmasına dair örnekler şu şekildedir:

-dük sıfat fiil eki: etdügi (8a/9), eşitdükte (6a/4)

-dUr bildirme eki: ebyâtdur (7b/9).

-dİ görülen geçmiş zaman eki: yaratdı (5b/7-9), eytdi (1b/4 vd.), açdı (1b/2)

+dAn ayrılma hâli eki: olmağdan (6a/5), geldikden (6a/10), oruçdan (3a/5)

4. Şekil Bilgisi

4.1. Yapım Ekleri

4.1.1. İsimden İsim Yapım Ekleri

+An: Eski Türkçe çokluk işlevinde kullanılan bir ek olup metinde yer alan örnekte ekin kalıplaşması sonucu oluşmuş bir kelimedede bulunmaktadır. oğlanları < oğul + an + ları (2a/7)

+CUK: oğlancukları (3b/11), kızcukların (4a/1)

+da: Bulunma hâli ekinin kalıplaşması yoluyla oluşmuştur: kanda (3b/4 vd.)

+dAş: yoldaş (7a/10)

+IK, +IUK: şadlığımdur (8a/6), uğruluk (4b/8, 8a/5), döstlük (2a/7), cāzuluk (4a/1)

+IU: dürlü (3A/8 vd.), yüzlü (5a/2)

+ncI: ikinci, üçüncü (3a/9), dördüncü (3a/10), beşinci (3a/11)

+sUz: imānsuz (6a/10-11), besmelesüz (8a/2), hayırsuzları (7a/6)

4.1.2. Fiilden İsim Yapma Ekleri

-IcI: edici (7a/6).

-mAz: yaramaz (3a/10, 6a/4-6).

-mAK: yarlığanmak (5a/3), açmak (8a/7), çatlatmak (8a/8), kılmak (4a/7), olmağa, kılmğa (3b/9), içmek (8a/6), yemek (8a/6).

-mUr: yağmur (5a/10).

-(U)k: bölüğü (5a/9-11)

-u: korkudan (2a/4)

4.1.3. İsimden Fiil Yapma Ekleri

+IA-: kulağızladı (5b/8-10), çatlatmak (8a/8).

+dA-: aldadı (6a/7).

4.1.4. Fiilden Fiil Yapma Ekleri

-ar- /-er-: giderür (3a/11)

-der-: dönderdüm (1a/5)

-dUr-: öldüremez (1b/10), yedürdi (5b/3)

-I-: yıkal (9a/10)

-t-: eyitdi (1b/4 vd.)

4.2. Çekim Ekleri

4.2.1. İsim Çekim Ekleri

Çokluk Eki: +IAr: işler (6a/2 vd.), meyveler (5a/10), 'alāmetler (5a/7), 'ālimler (2b/7) ... gibi. Metindeki bazı kelimelerde Arapça çokluk eki (+āt) kullanılmıştır: nebāt (5a/10), ebyātdur (7b/9)

İyelik Ekleri

Teklik I. kişi +(U)m, +(I)m: maşharam (7b/11), evim (7b/3), ağzıma (6b/5). ümmetüm (2b/11 vd.) şarābumdur (8a/7)

Teklik II. kişi +(I)η, (U)η: eviη (7b/3), göziη (7a/2), hūyuη (4a/9), yoldaşuη (7a/10)

Teklik III. kişi: +I / +sI: burnı (1b/3), resūli (1b/5), fāyidesi (1a/4), du'āsı (3a/9)

Çokluk I. kişi +(U)mUz: atamız (1a/8). Ek tek örnekte tespit edilmiştir.

Çokluk II. kişi: Bu ek metinde tespit edilememiştir.

Çokluk III. kişi +IArI: oğlancuıkları (3b/11), hayırsızları (7a/6), içdükleri (8a/3), yüzleri (5a/10)

Hâl Ekleri

Yalın Hâl Ø: güneş (6a/1), kāmçı (6b/4-5), buğday (5b/3-6), 'ışk (5a/4), süçi (3b/10)

İlgi Hâli +Iη, +nIη, +Uη, +nUη: seniη kur'āniη (7b/8-9), seniū ümmetüni (2b/7), anıη şerrinden (1b/8), şühedānuη şefā'ati (9a/1), Hāk Ta'ālā'nuη kavī-i şerīfün (8a/11)

Ünlülerden sonra gelen +nUη ilgi hâli eki metinde bu kurala aykırı olarak sadece ikinci tekil şahıs iyelik eki +(U)η'dan ve sadece bir örnekte görülen birinci tekil şahıs iyelik ekin +(u)m'den sonra +Iη, +Uη, şeklinde değil +nUη şeklinde yazılmıştır: *seniū ümmetüñnüη koca karılarına (3b/7-8), seniū ümmetüñnüη yigitlerin (3b/10), seniū ümmetüñnüη oğlancıkları (3b/11), seniū ümmetüñnüη genç hātunların (4a/2), seniū ümmetüñnüη cehennem 'alāmeti (4b/9), Benüm ümmetüm-niη (4b/10-11)* gibi. İstisna olarak *seniū ümmetüñ kızcıkları (4a/1)* örneğinde diğerlerinde görülen ilgi ekinin yazılmadığı tespit edilmiştir. Bu duruma sadece bir örnekte rastlanması, metin yazarının dikkatinden kaçmış bir durumu gösterebilir. Bu yazı tercihine dair herhangi bir ağız özelliği tespit edilememiştir. Ayrıca metnin diğer kısımlarında Doğu Türkçesine dair herhangi bir tespitin yapılamaması nedeniyle bu durum, metin yazarının dönemin imlasına hâkim olmadığını veya bir ağız özelliği olarak metne yansıtıldığını düşündürmektedir. Genizsi *m, n, η* gibi seslerle biten kelimelere eklenen +nUη ilgi hâli ekinin etkisiyle bu durumun oluşma ihtimali, metinde geçen *bir günüη 'ādli (2b/2)* isim tamlaması örneğinde de görülmediğinden zincirleme isim tamlaması yapısındaki ilgi eklerinin art arda gelen kelimelerde kullanılmasının gösterimine yönelik metin yazarının yazım konusunda yeteri kadar bilgiye sahip olmamasından kaynaklanabilir.

Belirtme Hâli +(y)I, +n, +nI: seni ve gayrı peygamberleri ve 'ulemāyı ve şulehāyı (5b/8), seni (6b/6, 7a/3 vd.), cenneti (5b/7), barmağların (8a/8), birbirlerin (6a/8), tevbelerin (6a/3), anı (1b/10 vd.), du'āsını (3a/11).

Metinde ünsüzle biten bir isim tamlamasında iyelik eki ünlüsü yazılmamış kelimeye doğrudan belirtme hâli +nI eki getirilmiştir: ol kişinū yetmiş yaramaz fi'lni (3a/10).

Yönelme Hâli +(y)A: aşhâba (3b/3), ataya (4b/7), anaya (4b/7), anlara (6a/2 vd.), ağzıma (6b/5).

Metinde yönelme hâli ekinin vasıta hâli eki fonksiyonunda da kullanılmıştır. Aşağıdaki örnek cümlede yönelme hâli (+A) ekinin vasıta hâli (+1A, ile) eki fonksiyonunda kullanıldığı görülmektedir:

Bir kimesne 'avratına cimā' ettiği vaqt Allāh Ta'ālā adın yād etməse ben ol kişi işlediği iş bile işlerem. (8a/9-10)

“Bir kişi **eşi ile** yakınlık kurduğunda Allah'ın adını anmazsa ben o kişinin yaptığı işe ortak olurum”.

Bulunma Hâli +dA: aramda (2a/7), şadaçada (3a/8), namâzda öñ şafda (7a/4), cihânda (2a/5)

Metinde bulunma hâli ekinin yönelme ve çıkma hâl eki fonksiyonuyla kullanıldığı örneklerle rastlanmaktadır. Aşağıdaki cümlede bulunma hâli eki (+dA) çıkma hâli eki (+dAn) fonksiyonuyla kullanılmıştır.

(4) ... “Yâ İblīs, hiç saña 'avratlarda (5) öziñe gâlib var mıdır?” İblīs eytdi: “Vardur. Evvelâ 'avratlarda 'İmrân (6) kızı Meryem ve Fir'avn 'avratı Āsiye ve seniñ 'avratıñ Ĥadice ve kızın Fâtıma (7) ve sâ'ir 'avrat-ki erinden ġayriye nazar etməye. (8b/4-7)

“Ey İblis! **Kadınlardan** sana galip gelen var mı hiç?” İblis: “Vardır. Öncelikle **kadınlardan** İmran'ın kızı Meryem ve Firavun'un karısı Asiye ve senin karın Hatice ve kızın Fatıma ve (de bunlar gibi) kocasından başkasına meyletmeyen diğer kadınlardır”.

Bulunma hâli ekinin yönelme hâli eki fonksiyonunda kullanıldığı örneğine ise şu cümlede rastlanmaktadır:

Yâ Muhammed, ben **bunda** gelmeden çok ĥaṭa ettim. Beni **bunda** bir melek getürdi... (1b/11-2a/1)

“Ey Muhammed! Ben **buraya** gelmeden (önce) çok hata ettim. Beni **buraya** bir melek getirdi ...”

Çıkma Hâli +dAn: kapudan (1a/9), andan (4b/1 vd.), anlardan (4a/3), bunlardan (2b/1), oruçdan (3a/5), şuradan (9a/10), mağribden (6a/1).

Vasıta Hâli +1A, bile, ile: 'ilmiyle, eliyle (8a/6), işlediği iş bile (8a/9), oğlanları ile (2a/7), benüm ile (3b/2). Metinde +n+ +1An gibi vasıta hâli eki biçimlerine rastlanmamıştır.

Yön Eki +ArU, +rA: sonra (1a/4 vd.), içeri (1b/2), üzerine (4a/5 vd.), üzere (6b/3)

Eşitlik Hâli +cA: Metinde kalıplaşmış biçimlerin haricinde tespit edilmemiştir: kaçan < ka + ça + n, vardukça < var- duk + ça, nice < ne + çe gibi.

4.2.2. Fiil Çekim Ekleri

4.2.2.1. Kişi Ekleri:

Zamir Kökenli Kişi Ekleri:

Teklik I. kişi: -m, -In: ħalāş olmam (3a/1), çaluşuram (3b/5), utanuram (3b/5), kaçaram (3b/6) ... gibi. Metinde Türkiye ağızlarında kullanılmakta olan birinci tekil şahıs eki -In, (Korkmaz, 2020, s. 146) sadece bir yerde görülmektedir: *öğredürin* (3b/8)

Teklik II. kişi: -sIn, -sUn: söylersin (6a/2), seversin (8b/9), girmezsin (5b/2), olursun (2b/11)

Teklik III. kişi: Ø: merĥamet eder (5b/11), yarlıĥar (5b/11)

Çokluk I. kişi: Bu ek metinde tespit edilememiştir.

Çokluk II. kişi: -sIz: bilür misiz (1b/5).

Çokluk III. kişi: -IAr: olalar (2b/6), ururlar (3a/4), giderler (6a/11)

İyelik Kökenli Kişi Ekleri:

Teklik I. kişi: -m, : olmazdum (9a/6), secde etmek (5b/4), geldüm (2a/5)

Teklik II. kişi: -ñ: vermezseñ (2a/4), dersseñ (3b/3 vd.), öğretdün (2a/7), öğrettiñ (2a/8)

Teklik III. kişi: Ø: diledi (5b/4), kulaĥuzladı (5b/10),), getdi (9a/11)

Çokluk I. kişi: -k: Metinde tespit edilememiştir.

Çokluk II. kişi: -ñüz: Metinde tespit edilememiştir.

Çokluk III. kişi: -IAr: oldılar (2a/8), dutsalar (4a/9-11), tutsalar (3a/4), varsalar (2b/11)

Emir Ekleri

Teklik I. kişi: -AyIm: edeyim (1a/10, 1b/8), gireyim (1a/11)

Teklik II. kişi: -Ø: var yıkul get (9a/10), ver (1b/7). Metinde -gıl biçimine rastlanmamıştır.

Teklik III. kişi, çokluk I. kişi, çokluk II. kişi, çokluk III. kişi: Metinde tespit edilememiştir.

4.2.2.2. Şekil ve Zaman Ekleri:

Bildirme Kipleri

Görülen Geçmiş Zaman: -dI, -dU: dedi, eytdi (1b/8 vd.), yaratdı (5b/7 vd.), getdi (9a/11), aldı (6a/7), oldılar (2a/8), öğretdün (2a/7), öğrettiñ (2a/8), etmek (5b/4) ... gibi.

Öğrenilen Geçmiş Zaman: -mIş: vermişdür (1b/9, 9a/9), etmişdür (9a/8), çekmişlerdür /5a/10). Metinde yuvarlak ünlü ile yazımına rastlanmamıştır. Uyumu bozma durumunun tespiti, yuvarlak tabanlı fiille kullanım örneği olmadığından yapılamamıştır.

Geniş Zaman: Ar, -Ur, -r: kaçaram (3b/6), saçar (6b/11), giderür (3a/11), çaluşuram (3b/6), bıraĥur (3a/7), eyler (3a/11) ... gibi.

Geniş zamanın olumsuz -mAz eki ile: sevmezsin (2a/11 vd.), kabül olmaz (6a/10)

Gelecek Zaman: -sA gerek: olsa gerektür (5a/9), eylese gerektür (2a/4)

Tasarlama Kipleri

İstek Kipi -A: vëresin, èdesin (2a/3), olalar (2b/6)

Emir Kipi: Teklik I. kişi: -AyIm: èdeyim (1a/10, 1b/8), gireyim (1a/11)

Teklik II. kişi: -Ø: var yıkıl get (9a/10), vër (1b/7). Metinde -*gıl* biçimine rastlanmamıştır.

Teklik III. kişi, çokluk I. kişi, çokluk II. kişi, çokluk III. kişi: -

Şart Kipi: -sA: olmasa (2b/7), okusa (6b/3-5), eyleseler (3a/2), dilese (4a/4-7, 9a/6), vërse (3b/1)

Gereklilik Kipi -sA gerek: Metinde yer alan iki örnekte de ekin gelecek zaman işlevinde kullanıldığı görülmektedir:

Eger doğru cevâb (4) vërmezseñ Hâk Ta'âlâ seni yakup kül eylese gerektür. (2a/3-4)

Eğer doğru cevap vermezsen Hak Taâlâ seni yakıp kül edecektir.

"Yâ Muhammed seniñ ümmetinğden yigirmi dört bölük olsa gerektür." dedi. (5a/8-9)

"Ey Muhammed! Senin ümmetin yirmi dört kısım olacaktır." dedi.

4.3. Bildirme Eki: +dUr: cennetlikdür (5a/7), yücedür (2b/5), ètmekdür (5a/2), èdenlerdür (7b/10) ... gibi. Ekin olumsuz "degül" ile yapılmıştır: degüldür (4b/10).

4.4. İsim-fiiller:

-mAk: yarlığanmak (5a/3), açmak (8a/7), çatlatmak (8a/8), içmek (8a/6), hayr ètmek (4a/4), yemîn içmek (8a/5) ... gibi. Metinde sadece -mAk eki ile oluşturulmuş isim-fiiller tespit edilmiştir.

4.5. Sıfat-fiiller:

-An: Allâhdan korkan (7a/5), and içendür (7a/10), zekâtı çıkmayan (8a/2)

-mAz: sözüm dutmaz oldılar (2a/8)

Olumsuz geniş zaman sıfat-fiil eki -mAz , zamanla kullanıldığı çekimli fiili kalıcı bir isme dönüştürebilmektedir (Salman, 1999, s. 206). Metinde üç yerde geçen "yaramaz" kelimesi de -mAz sıfat-fiil ekinin kalıplaşması yoluyla oluşmuş bir isimdir:

Dördünci budur ki Hâk Ta'âlâ ol kişiniñ yetmiş **yaramaz** fi'lini giderür. (3a/10-11)

"Dördüncüsü budur ki Hak Taâlâ o kişinin yetmiş **yaramaz** işini (onu sıkıntıya düşürecek olan işlerini) ortadan kaldırır".

Peygamber 'a.m bu sözleri eşitdükte eytdi: "Ol **yaramaz** işler nedür?" dedi. (6a/4)

"Peygamber a.m. bu sözleri işitince sordu: "O **yaramaz** işler nedir?"

Meşelâ (6) dërem-ki Ebü Bekr **yaramaz** işler işledi. ... (6a/5-6)

"Mesela söylerim ki Ebu Bekir **uygunsuz** işler yaptı".

-dUK: harām kılduğı (6b/10), kalīl olduğıçün (1a/5), mülākāt olduğı vaqt (6b/7), işledüğü iş (8a/10) ... gibi.

4.6. Zarf-fiiller:

-dUkdA: eşitdükde (2a/9 vd.)

-IncA: fāriğ olmayınca (3a/1), doğunca (6a/1), gelince (6a/9)

-(I)cAk: eşidcek (6a/7), eşidicek (1b/1, 8b/11)

-(i)ken: vērürken (1a/8), cāhil iken (3b/4)

-mAdAn: gelmeden (2b/11)

-Up: olup , varup (1b/2, 7a/11), yakup (2a/4), kōrkup (5a/3), çıkup (9a/11), tutup (6b/1), édüp (3a/a vd.), sevüp (5a/4), deyüp (6b/1), vērüp (9a/4)

-U: deyü (5b/3)

4.7. Birleşik Fiiller

ol- yardımcı fiili ile: ziyāde ol- (1a/5-6, 6a/9), kalīl ol- (1a/6), fāyide ol- (1a/7), şāz ol- (2a/9), söz dutmaz ol- (2a/8), 'ilmiyle 'āmel ol- (2b/6), fāriğ ol- (3a/1), hālāş ol- (3a/1), du'āsı kabūl ol- (3a/9), emīn ol- (3b/1), feraḥ ol- (3b/2), muṭīr ol- (3b/4), kāhil ol- (3b/9), helāk ol- (4a/10-11), 'āşī ol- (4b/5-7, 9a/5), hālīm ol- (5a/1), ehl-i vefā ol- (5a/2), ehl-i 'ibādet ol- (5a/3-4), güler yüzlü ol- (5a/2), muḥabbet ol- (5a/4), ehl-i edeb ol- (5a/5), ehl-i ḥayā ol- (5a/5), doğru ol- (5a/5), ehl-i inşāf ol- (5a/5-6), ehl-i mürüvvat ol- (5a/7-8), cōmerd ol- (5a/8), ḥāric ol- (6a/8), bāṭıl ol- (6a/3), kabūl ol- (6a/10, 6b/8), ḥāric ol- (6a/8)

êt- yardımcı fiili ile: ḥaṭa êt- (2a/1), şikāyet êt- (2b/4), bühtān êt- (3b/8, 4a/1), zinā êt- (3b/10, 4b/6-7, 7a/6-8), zulm êt- (3b/10, 6a/6, 4b/6), cāzuluk êt- (4a/1-2), ḥayr êt- (4a/4), merḥamet êt- (5a/2), taleb êt- (5a/3), secde êt- (5b/4-5), tevbe êt- (6a/10, 5b/2), naẓar êt- (6b/10, 8b/7), bevl êt- (8a/8), cimā' êt- (8a/9), yād êt- (8a/9), sebkat êt- (9a/7-8), kāhil êt- (4a/8-9), rivāyet êt- (1a/8), naşīhat êt- (1a/11, 2a/3), katl êt- (1b/7-8), hālāş êt- (1b/8), su'āl êt- (2a/2), tevbe-i tecdīd êt- (2a/11), şabr êt- (2b/4), kāfir êt- (2b/7), bend êt- (3a/1), ferāgat êt- (3a/5), cevāp êt- (3b/3), emr êt- (3b/8), emrine rām êt- (4a/2), tā'at êt- (4a/3), ḥavāle êt- (4a/5), men' êt- (4a/5), uğruluk êt- (4b/8), şehādet êt- (4b/8-9), gıybet êt- (4b/7), gel êt- (4b/8), murād êt- (5b/5), merḥamet êt- (5b/11), kabūl êt- (6a/1-7-8), zikr êt- (7a/1), ceza' êt- (7a/1), terk êt- (7a/3), kör êt- (7a/2), 'amā êt- (7a/2), cem' êt- (7a/11), te'ḥīr êt- (7b/2), āzar êt- (7b/10), ihlāl êt- (9a/4)

eyle- yardımcı fiili ile: emr eyle (1b/1, 5b/3-4), kül eyle (2a/4), kırā'at eyle- (3a/2, 8a/11), müyesser eyle- (3a/11), kabūl eyle- (6a/3), iḥrāc eyle- (6a/5), hālāş-yāb eyle- (6b/1), du'ā eyle- (6b/2), zulm ve cevri eyle- (9a/10)

kıl- yardımcı fiili ile: namāz kıl- (3b/9, 4a/7-8), harām kıl- (6b/10), müvekkel kıl- (9a/3)

Türkçede isim + fiil şeklinde bir araya gelerek isimleri fiilleştiren ol-, et-, eyle-, kıl- yardımcı fiillerine ek olarak asıl fiillerin de isim + fiil şeklindeki yapılarla isimden fiil yapım eki işlevinde kullanılabilmektedir. Yapı ve anlam özellikleri nedeniyle bu tür fiiller yarı yardımcı fiiller olarak adlandırılabilir (Alibekiroğlu, 2018, s. 1145-1146). Metinde bu tür yapılarla oluşan birleşik fiiller şu şekildedir:

getür- fiili ile: şirk getür- (4b/4), şek getür- (4b/5)

gel- fiili ile: ecel gel- (6a/9-10), dünyāya gel- (2a/6)

vér- fiili ile: haber vér- (1a/9), icāzet vér- (1b/7), va‘de vér- (1b/9), cevāb vér- (2a/3-4), şadağa vér- (3a/5-6, 3b/1), bereket vér- (3a/9), vesvese vér- (6a/5, 9a/4)

6. Transkripsiyonlu Metin Neşrinde İzlenen Yol

1. Metinde eksik yazılan harfler <.> işareti içerisinde gösterilmektedir.
2. Satırın üzerine yazılan kelimeler `...´ işareti içerisinde gösterilmektedir.
3. Müstensih tarafından fazla yazılan kelimeler {...} işareti içerisinde gösterilmektedir.
4. Varak numaraları köşeli parantez içerisinde [...], satırlar ise yan yana yazılarak parantez içerisinde (...) gösterilmektedir.
5. Metin bölümünde yalnızca üzerinde çalıştığımız eser üzerinden neşir yapılmıştır.

Metin

[1a]

İblisnâme budur

(1) Bismi‘llāhi‘r-raḥmāni‘r-raḥīm (2) Ḥātemü‘l-enbiyā’ Muḥammedü‘l-Muṣṭafā şallallāhu ‘aleyhi vesellem ammā Allāh sübhane (3) ve Ta‘ālā ḥazretlerine ḥamd ü şenā ve resūlüne ve ‘al-aşḥābuna şalavat ile selāmdan (4) sonra bu İblīs naşīḥatnūn ba‘zı kişilere fāyidesi ziyāde (5) olup ve ba‘zılara ḳalīl olduğı-
çün ‘Arabīden Türkiye dönderdüm. (6) Cemī‘ ādemlere fāyide olsun içün ba‘zı aşḥab rızvānu’ - (7) -llāhi ‘aleyhīm ecma‘īm Peyğamber ‘aleyhi’s-selām’dan rivāyet édüp dērler ki (8) bir gün Peyğamber ‘a.m atamız Ādem ‘a.m aḥvālinden haber vérürken nāgāh (9) kapudan bir çirkīn āvāz geldi. dēd<i>-ki: “Yā Muḥammed, bağa destūr (10) var mudur? İçerü gireyim, sağa naşīḥat ideyim.” Resūl ‘a.m

[1b]

(1) bu āvāzı eşidicek ‘Abdullāh bin Mes‘ūd’a emr eyledi. Ol daḥı (2) varup kapuyı açdı. İblīs ‘aleyhi‘l-la‘ne içerü girdi. Gördiler, (3) bir köse koca şeklinde, gözleri egri, burnı uzun, ağzunda iki (4) dāne dendānı var. Peyğamber ‘a.m eytdi: “Ay benüm aşḥablarım, bu ḥerīf (5) kimdür, bilür misiz?” Aşḥab eytdiler: “Anı Allāh ve Resūli bilür.” dēdiler. (6) Peyğamber ‘a.m eytdi: Bu “İblīs ‘aleyhi‘l-la‘nedür.” dēdüklerinde fī‘l-hāl Ḥazret-i (7) ‘Ömer yeründen ḳalkup “Yā Resūl, bağa icāzet vér bu mel‘ūnı ḳatl (8)

ideyim, cihânı anıñ şerründen ħalâş édeyüm.” dèdi. Peyğamber ‘a.m eytdi: (9.) “Yā ‘Ömer Hax Te‘ālā ol mel‘ūna tā kıyāmete degin va‘de vermişdür, 10. kimse anı öldüremez.” dèdi. Andan Resül ‘a.m eytdi: “Ey mel‘ün, (11) neye geldiñ?” dèdi. İblīs eytdi: “Yā Muḥammed, ben bunda gelmeden çok

[2a]

(1) ħaṭa éttüm. Beni bunda bir melek getürdi ve baña dèd<i> ki “Yā İblīs Hax Te‘ālā (2) saña şöyle buyurdı ki “Muḥammed ‘a.m senden her ne su‘āl éderse doğru 3. cevāb vèresin ve naşihat édesin.” dèdi. Eger doğru cevāb (4) vèrmez iseñ Hax Ta‘ālā seni yakup kül eylese gerekdür.” dèdi. “Ol kórkıdan (5) geldüm.” dèdi. Resül ‘a.m eytdi: “Yā mel‘ün bu cihānda ziyāde kimi sevmezsin?” (6) İblīs eytdi: “Seni ziyāde sevmem, zīrā sen dünyāya geleli ādem (7) oğlanları ile benüm aramda dōstluk bozuldı. Zīrā anlara ‘ilm öğretmiş, (8) ābdest namāz öğretmiş, sözüm dutmaz oldılar.” dèdi. Resül ‘a.m İblīs’den (9) bu sözleri eşitdükde ğayet şāz oldı. Aşḥāblarına buyurdı-ki: “Her kim (10) İblīs’i ziyāde sevmezse Allāh Ta‘ālā anı ziyāde sever.” dèdi. Resül ‘a.m eytdi: “Yā mel‘ün, (11) dañı kimi sevmezsin?” İblīs eytdi: “Şol ādemleri-kim her gün tevbe-i tecdīd éderler.

[2b]

(1) Anları dañı ziyāde sevmem.” dèdi. Resül ‘a.m’ eytdi: Bunlardan şonra dañı kimi sevmezsin?” (2) İblīs eytdi: ‘Ādl begleri ziyāde sevmem, zīrā ki bir günün ‘ādli altmış yıl ‘ibādete (3) geçer.” dèdi. Andan Resül ‘a.m eytdi: “Yā mel‘ün dañı kimi sevmezsin?” İblīs eytdi: “Şol (4) faķīrlar ki faķīrlığına şabr édüp kimseye şikāyet étmezler, anları-da sevmem.” dèdi. (5) “Zīrā Hax Ta‘ālā katunda faķīriñ mertebesi yücedür.” dèdi. Resül ‘a.m eytdi: (6) “Dañı kimi sevmezsin?” İblīs eytdi: şol ‘ālimleri ‘ki’ ‘ilmiyle ‘āmel olalar, anları (7) dañı sevmem.” dèdi. “Zīrā ‘ālimler olmasa yā Muḥammed senün ümmetünñ hep kāfir éderdüm.” (8) “Dañı kimi sevmezsin dèdi. İblīs eytdi: “Şol kişileri-ki namāzın terk étmezler, (9) anları da sevmem.” dèdi. Peyğamber ‘a.m eytdi: “Dañı kimi sevmezsin?” İblīs eytdi: “Yā Muḥammed, (10) kaçan ümmetünñ namāza dursalar ol-zamān beni ısıtma dutar.” dèdi. Resül ‘a.m eytdi: (11) “Kaçan benüm ümmetüm secdeye varsalar ol-zamān nice olursun?” İblīs eytdi: ol vaķtı beni

[3a]

(1) zencīr ile bend éderler, cāķ secdeden fāriğ olmayınca ħalāş olmam.” dèdi. Andan Resül ‘a.m (2) eytdi: “Yā İblīs, benüm ümmetüm Qur‘ān kırā‘at eyleseler ol-zamān nice olursun?” İblīs eytdi: “Ol-zamān (3) ben ħalay gibi éririm.” dèdi. Resül ‘a.m eytdi: “Yā mel‘ün kaçan benüm ümmetüm oruç (4) tutsalar ol vaķt nice olursun?” İblīs eytdi: “Ol zamān benüm ağzıma oyan ururlar, (5) tā senünñ ümmetünñ oruçdan ferāğat édince.” dèdi. Andan Resül ‘a.m eytdi: “Benüm ümmetüm şadaķa (6) vèrdüğü zamān nice olursun?” İblīs eytdi: “Hemān ol kişi beni iki pāre édüp (7) tamuya birağur.” dèdi. Andan Resül ‘a.m eytdi: “Yā niçündür?” İblīs ‘aleyhi’l-la‘ne (8) eytdi: “Yā Muḥammed, şadaķada altı dürlü ħaşlet vardır.” dèdi. “Evvelki budur ki ol (9) kişinün du‘āsı қабул olur. İkinci Allāh Ta‘ālā rızķuna bereket vèrür. Üçünci ‘ömri (10) uzun olur. Dördüncü budur ki Hax Ta‘ālā ol kişinün yetmiş yaramaz fi‘lni (11) giderür. Beşinci ol kişi Allāh Ta‘ālā ve-li’llāh du‘āsını müyesser eyler. Altıncı oldur ki kaçan

[3b]

(1) ümmetüñden bir âdem şadağa vërse cehennem âteşinden emîn olur.” dèdi. Resûl ‘a.m (2) ol sözleri şeytândan eşitdükde gâyet ferah oldu. Eytdi: “Benüm ile oturan (3) aşhâba ne cevâb êdersin?” dèdi. İblîs eytdi: “Yâ Muḥammed, eger Ebû Bekr derseñ ol baña (4) cāhil iken muṭî‘ olmazdı, şimdi kanda olur?” dèdi. ‘Ömer’i kanda görsem (5) kaçaram. ‘Osṡmān’ı derseñ pek utanuram. ‘Alî’yi kanda görsem başum kurtarmaya (6) çalışuram. Eger sâ’ir aşhâbuñı derseñ ḥasebiyyetinden kaçaram.” dèdi Resûl ‘a.m (7) eytdi: “Benüm ümmetüm ḥaḳḳında ne dersin?” dèdi. İblîs eytdi: “Yâ Muḥammed, senüñ ümmetüñnüñ (8) koca qarılarına yalan söylemeye öğrederin ve yalan yere bühtân êtmege emr êderem (9) ve namâzın geç kılmağa ve tã’ata kâhil olmağa öğredürem.” dèdi. “Ve daḥı (10) yâ Muḥammed, senüñ ümmetüñnüñ yigitlerin süci içmege ve zinâ êtmege ve zulm êtmege öğredürem.” (11) dèdi. “Ve daḥı yâ Muḥammed, senüñ ümmetüñnüñ oğlancukları benüm elüm altındadır nice dilersem

[4a]

(1) öyle oynaduram.” dèdi. “Yâ Muḥammed, senüñ ümmetüñ kızcuḳların bühtân êtmege ve cāzuluk (2) êtmege öğredürem ve daḥı yâ Muḥammed senüñ ümmetüñnüñ genç ḥâtunların gendi emrüne rām êderem. (3) Ben ne dersem baña tã’at êderler. Anlardan gâyet rāzıyam ve şākirem.” dèdi. Resûl ‘a.m eytdi: (4) “Yâ mel’ün, benüm ümmetüm bir ḥayr êtmek dilese ol zamān nice olursın?” İblîs eytdi: (5) “Yâ Muḥammed, ben ol kişiniñ üzerine yetmiş şeytân ḥavāle êderim, ol âdeme (6) dürlü dürlü ḥileler öğredürler. Ol âdemi ḥayrundan men’ êderler.” dèdi. “Ve daḥı (7) yâ Muḥammed, senüñ ümmetüñden bir âdem namāz kılmaḳ dilese ben ol âdemiñ üzerine (8) bir şeytân gönderürem ol âdeme dürlü ‘illetler öğredür, namāz kılmağa kâhil (9) êder.” dèdi. Resûl ‘a.m eytdi: “Yâ mel’ün, benüm ümmetüm senüñ ḥanḳı ḥūyuñ dutsalar (10) kıyāmet gününde helāk olur?” dèdi. İblîs eytdi: “Yâ Muḥammed, senüñ ümmetüñ benüm üç (11) ḥūyum dutsalar kıyāmet gününde helāk olurlar.” dèdi. Peyḡamber ‘a.m eytdi: “Ol üç

[4b]

(1) ḥūyuñ ne nesnedür?” dèdi. İblîs ‘eytdi’: “Biri baḥıldur, andan ulu günāḥ yokdur. (2) İkinci ḥaseddür, zîrâ ḥasediñ közden farkı yokdur. Üçüncü êtdüḡi günāḥı (3) unutmaḳdur.” Bundan sonra Resûl ‘a.m eytdi: “Yâ mel’ün, ümmetümüñ cehennemlik ‘alāmeti (4) nedür?” Şeytân eytdi: “Yâ Muḥammed, onların ‘alāmeti budur ki Ḥaḳ Ta‘ālaya şirk getürler (5) ve İslām dīnine şek getürler ve daḥı saña ‘āşī olurlar dèdi ve namāzı (6) unutulur ve ḡayrları nā-ḥaḳ yere қақarlar ve mazlūmlara zulm êderler ve zinâ (7) êderler ve daḥı ḡıybet êderler, ataya ve anaya ‘āşī olurlar.” dèdi. Ve daḥı (8) uğruluk êderler ve süci içerler ve ḥarāma gel êderler.” dèdi. “Ve yalan şehādet (9) êderler.” dèdi. “Yâ Muḥammed, senüñ ümmetüñnüñ cehennem ‘alāmeti bunlardır.” dèdi. “Bu (10) aşı ḥūylara Allāḥ ta‘ālā rāzı degüldür.” dèdi. Andan Resûl ‘a.m eytdi: “Benüm ümmetüm- (11) -niñ cennetlik ‘alāmeti nedür?” dèdi. İblîs eytdi: “Ehl-i cennetüñ ‘alāmeti budur ki

[5a]

(1) Hâk Ta'âlâ hazretlerinin vâhidliğine ve peygamberine inanmağdur ve dağı hâlîm olup 'âlim (2) olmağdur ve dağı güler yüzlü olmağdur ve fağîrlere merhamet etmeğdür ve dağı ehl-i vefâ (3) olup Hâk Ta'âlâ'dan karkup yarlığanmağ taleb etmeğdür ve dağı zâhid olup ehl-i (4) 'ibâdet olmağdur ve dağı 'âlimleri sevüp muhabbet olmağdur gönlî 'ışk olup (5) ehl-i edeb olmağdur ve dağı ehl-i hayâ olmağdur ve dağı doğı olup ehl-i (6) inşâf olmağdur ve kimsenün 'aybın yüzine urmamağdur. Her kimde senün ümmetünğden (7) bu 'alâmetler bulunursa ol âdem cennetlûğdür." dedi. "Ve dağı ehl-i mürüvvet (8) olup cömerd olmağdur." dedi. "Yâ Muhammed, senün ümmetünğden yigirmi dört bölük (9) olsa gereğdür." dedi. "Bir bölüğü ol kişilerdür ki dünyâ ârzûlarından elin (10) çekmişlerdür ol hâlîş ümmetün yüzleri şuyına yağmur yağar nebât biter ve meyveler (11) olur. Uşta buña göre yigirmi dört bölüğü 'ale't-tertîb-i nakl eyledi."

[5b]

(1) Andan şonra Resûl eytdi: "Yâ mel'ûn, gerçek söylersin. Yâ niçün (2) tevbe edüp cennete girmezsin?" dedi. "Şeytân eytdi yâ Muhammed, sen (3) bilmez misin Hâk Ta'âlâ Âdeme buğday yeme deyü emr eyledi gine gendü yedürdi. (4) Baña dağı Âdeme secde etmege emr eyledi gene gendü diledi bende secde etmedüm." (5) dedi. "Eger Rabbü'l-'âlemîn murâd edeydi ben-de secde ederdüm Âdem-de (6) buğday yemezdi. Lâkin Hâk ta'âlânın bu işlerde hikmeti vardır. Hikmeti (7) oldur ki Hâk Ta'âlâ cenneti yaratdı ve dağı cennetin ehillerin yaratdı. Cennete (8) seni ve gayrı peygamberleri ve 'ulemâya ve şulehâya kulağuzladı ve dağı Hâk Ta'âlâ (9) cehennemî yaratdı ve cehennemî ehillerin yaratdı. Beni ve gayr şeytânları ve câhilleri (10) ve kâfirleri kulağuzladı." dedi. Resûl 'a.m şeytândan bu sözleri eşitdükde (11) "Yâ mel'ûn Hâk Ta'âlâ ümmetüme merhamet eder günâhların yarlıgar ve tevbelerin

[6a]

(1) kabûl eder, tâ güneş mağribden doğunca." dedi. İblîs Peyğamber 'a.m-dan bu sözleri (2) eşidcek "Gerçek söylersin yâ Muhammed, lâkin ben anlara işler kulağuzlarım ki ol etdüğü (3) işler ile hayr 'amelleri bātıl olur." dedi. "Ve Hâk Ta'âlâ tevbelerin kabûl eylemez." dedi. (4) Peyğamber 'a.m bu sözleri eşitdükde eytdi: "Ol yaramaz işler nedür?" dedi. İblîs (5) eytdi: "Ben anlara vesvese vürürem senün ümmetün olmağdan ihrâc eylerem. Meşelâ (6) dërem-ki Ebü Bekr yaramaz işler işledi, tarîk-i hağğı bozdı ve 'Ömer zulm etdi (7) dërem ve 'Osmân gayrları aldadı dërem. Benden bu sözleri eşidcek kabûl (8) ederler. Günden güne Hâk yolundan hâric olurlar varduğça birbirlerin az- (9)-dururlar. Göñülleründen senün aşhabuña garezleri ziyâde olur, tâ ecel gelünce. (10) Ecel geldükden şonra tevbe etse tevbeleri kabûl olmaz. Âhret menzilüne imân- (11) -suz giderler." dedi. Resûl 'a.m Şeytân'dan bu sözleri eşidcek ol-dem hemân

[6b]

(1) yüzün göge tutup “Yâ Rabbî, bu mel‘ûnuñ şerrinden ümmetümi ‘halâş-yâb’ eyle.” deyüp (2) du‘â eyledi. Andan şonra Resûl ‘a.m eytdi: “Yâ mel‘ûn, yüzün üzerine (3) kim başar?” İblîs eytdi: Mü‘ezzîn kaçan sünnet üzere ezân okusa benüm (4) yüzüm üzerine başar.” dèdi. Resûl ‘a.m eytdi: “Seni kamçı ile kim urur?” İblîs eytdi: (5) Kaçan bir kimesne kûr‘ân okusa beni kamçı ile ağzıma urur.” dèdi. Resûl ‘a.m eytdi: (6) “Yâ mel‘ûn seni yedi kat yerin altına kim şokar şeytân eytdi kaçan (7) bir kişi vaatanına haşmına ve kavmine mülâkat olduğı vaqt ben yedi kat (8) yerün altına geçerem.” dèdi. “Zîrâ kim ol vaqt cemî‘ hâcetler kabûl olur.” (9) dèdi. Andan Resûl ‘a.m eytdi: “Yâ mel‘ûn senün yüzüne toprağı kim saçar?” İblîs (10) eytdi: “Kaçan bir kimesne Allâh Ta‘âlâ’nın harâm kıldığı işine nazar etmese ol kişi benüm yüzüme (11) toprak saçar.” dèdi. Andan şonra Resûl ‘a.m eytdi: “Yâ mel‘ûn, saña ziyâde

[7a]

(1) cezâ’ kim eder?” İblîs eytdi: “Hak Ta‘âlâ’yı ziyâde zıkr eden baña pek ceza’ eder.” dèdi. (2) Resûl ‘a.m eytdi: “Yâ Şeytân, senün göziñ kim kör eder?” Şeytân eytdi: “Harâm yemegi (3) terk edenler benüm gözümi ‘amâ eder.” dèdi. Andan Resûl ‘a.m eytdi: “Yâ iblîs seni kim incidür?” dèdi. (4) “Namâzda ön şafda duranlar beni pek incüdür.” dèdi. Andan Resûl ‘a.m eytdi: “Yâ mel‘ûn, (5) benüm ümmetümiñ hayırlısı kimdür?” İblîs eytdi: “Allâh’dan korkan tâze yigitlerdür.” dèdi. (6) Resûl ‘a.m eytdi: “Benim ümmetümiñ hayırsuzları kimdür?” Şeytân eytdi: “Zinâ edici (7) kocalardur.” dèdi. Resûl ‘a.m eytdi: “Yâ mel‘ûn senün döstün kimdür?” İblîs eytdi: “Benüm döstüm şarâb (8) içenlerdür.” dèdi. Resûl ‘a.m eytdi: “Dağı kimün vardır?” Şeytân eytdi: “Zinâ edenler benüm habîbimdür.” (9) dèdi. Andan Resûl ‘a.m eytdi: “Yâ mel‘ûn, senün hizmetkârın kimdür?” Şeytân eytdi: (10) Yalan yere and içendür.” dèdi. Resûl ‘a.m eytdi: “Yoldaşın kimdür?” İblîs eytdi: (11) “Sefere varup harâm mâl cem’ edenlerdür.” dèdi. Andan Resûl ‘a.m eytdi: “Göziñ

[7b]

(1) nûrî kimdür?” Şeytân eytdi: “Avrat talâkına and içenlerdür.” dèdi. Peygamber ‘a.m (3) eytdi: “Yâ mel‘ûn, senün şadıqların kimdür?” Şeytân eytdi: “Namâz te’hîr edenlerdür.” (3) dèdi. Resûl ‘a.m eytdi: “Evin kâdadur?” Şeytân eytdi: “Benüm evim hamâmdur.” (4) dèdi. Resûl ‘a.m eytdi: “Yâ la‘în, senün mescidün nedür?” dèdi. İblîs eytdi: “Benüm mescidüm (5) şokaqlardur.” dèdi. Resûl ‘a.m eytdi: “Yâ mel‘ûn, senün ezânun nedür?” Şeytân (6) eytdi: “Benüm ezânun şâz ve sözdür.” dèdi. Resûl ‘a.m eytdi: “Yâ Şeytân, (7) kitâbuñ nedür?” dèdi. Şeytân eytdi: “Kitâbım avratların yüzlerine urdukları (8) dürlü dürlü nesnedür.” dèdi. Resûl ‘a.m eytdi: {resûl ‘a.m eytdi} “Senin (9) kûr‘ânın nedür?” Şeytân eytdi: “Ebyâtdur.” dèdi Resûl ‘a.m eytdi: “Senün yârdumcuñ (10) kimdür?” “Yârdumcum atasına ve anasına âzar edenlerdür.” dèdi. Ve dağı Resûl ‘a.m (11) eytdi: “Yâ mel‘ûn, senün masħarañ kimdür?” Şeytân eytdi: “Masħaram yalan

[8a]

(1) söyleyenlerdür. dedi. Resûl 'a.m eytdi: "Yâ mel'ün, senün yeyeceğin (2) nedür?" İblîs eytdi: "Zekâtı çıkmayan mâldur." dedi. "Ve içdüğüm, besmelesüz (3) içdikleri şudur." dedi. "Ve dağı yâ Muhammed, yalan benüm hadîşümdür. Gıybet (4) benüm meclisümdür. Riyâ benüm kisbimdir. Zinâ benüm habîbümdür. Bühtân benüm (5) necatumdur. Yalan yere yemîn içmek benüm dünyâmdur. Uğruluk benüm (6) şadlığımdur. Şol eliyle yemek benüm şehvetimdir. Şol eliyle şu içmek benüm (7) şarâbumdur." dedi. "Ve dağı ud yerin açmak benüm zînetümdür. Ayağ üzre (8) bevl etmek benüm namâzımdur. Barmağların çatlatmak benüm tesbîhümdür." dedi. (9) "Bir kimesne 'avratuna cimâ' ederken êtdüğü vaqt Allâh Ta'âlâ adın yâd etmese (10) ben ol kişi işlediği iş bile işlerem. Eger inanmazsan yâ Muhammed Hâk (11) Ta'âlânın kavlı-i şerîfün kırâ'at eyle kemâ kıle'l-lahü Ta'âlâ veşârik-hum

[8b]

(1) fî'l-emvâli vel-evlâd⁴ Andan sonra Resûl 'a.m eytdi: "Yâ mel'ün, kankı (2) 'ibâdeti ziyâde sevmezsin?" Şeytân eytdi: "Duha namâzın ziyâde sevmem." dedi. (3) Resûl 'a.m eytdi: "Yâ la'în, sen kimi ziyâde seversin?" "Fâhşe 'avratları (4) ziyâde severüm." dedi. Resûl 'a.m eytdi: "Yâ İblîs, hiç saña 'avratlarda (5) özüne gâlib var mıdır?" İblîs eytdi: "Vardur. Evvelâ 'avratlarda 'İmrân (6) kızı Meryem ve Fir'avn 'avratı Âsiye ve senün 'avratın Hadîce ve kızın Fâtıma (7) ve sâ'ir 'avrat-ki erinden gayriye nazar etmeye. Onlar benüm üzerime gâlibdür. (8) Hiç ben anlara yol bulamam." dedi Resûl 'a.m eytdi: "Yâ mel'ün, (9) hele kimi seversin ve kimi sevmezsin?" Şeytân eytdi: "Uğruları ve fâsıkları (10) severim ammâ 'âlimleri ve zâhidleri sevmem." dedi. Resûl 'a.m iblîsden (11) bu sözleri eşidicek eytdi: "Yâ la'în ne herze söylersin? Benüm

[9a]

(1) şefâ'atüm ve 'ulemâ ve şulehâ ve şühedânın şefâ'ati hep benüm 'âşî ümmetüm içündür." (2) dedi. Şeytân Muhammed 'a.m-dan bu sözleri eşidicek eytdi: "Gerçek söylersin, (3) lâkin benüm yetmiş bin şeytânım vardur. Anların üzerine müvekkel kılarım. Her işlediği (4) işde anlara vesvese verüp ihlâl ederim. Anlar dağı Rabbî Ta'âlâ Hâzretleri'ne (5) 'âşî olurlar. 'Âşî olanın hõd-hâli ma'lûmdur." dedi. İblîs eytdi: (6) "Yâ Muhammed, eger senün rabbin dilese idi ben böyle olmazdum. Hâk Sübhâne ve Ta'âlâ (7) Hâzretleri'nin "ferîkun fî'l-cenneti ve ferîkun fî's-sa'ir(i)"⁵ kavlı-i şerîfî sebkat 8. etmişdür." Burları eşidicek "Yâ mel'ün ne herze söylersin?" dedi. "Hâk Ta'âlâ (9) herkese bir kesb ve bir ihtiyâr vermişdür. Hâk Ta'âlâ kûluna zulm ve cevri eylemez. Zulümden (10) münezzehdür. Yâ la'în, var yıkul get şuradan." dedi. La'în dağı (11) çıkup getdi.

⁴ İsrâ Suresi 64. Ayet.

⁵ Şûrâ Suresi 7. Ayet.

SONUÇ

Çalışmada Hindistan Khuda Bakhsh Oriantel Library 6450 katalog numarasında kayıtlı *İblisnâme budur* başlıklı mensur elyazması tanıtılmış, eserin metni işlenerek dil bilgisi özelliklerine dair veriler incelenmiştir. Eserdeki olay örgüsünde, başlangıç ve son kısımlarında eksiklik veya kopukluk yoktur. Eserin başlangıcında Arapçadan Türkçeye bir çeviri olduğu belirtilmiştir. Eserin yazılış veya istinsah tarihi, yeri ve müstensihî veya yazarı hakkında bir bilgi yoktur. Eserin yazım özelliklerinde bir standardın olmaması ve yer yer ağız özelliklerine sahip olması, yazarın bu hikâyeyi herhangi bir yazmaya bakarak değil, sözlü anlatımlar veya daha önce okunan benzer bir eserden öğrenme yoluyla hafızasından aktardığı izlenimi vermektedir.

İkinci teklik kişi bildirme ekinde, görülen geçmiş zaman ikinci teklik şahıs çekiminde ek ünlülerinin hem düz hem de yuvarlak ünlü ile yazılması, ilgi hâli ekinin yazımında dudak uyumu bakımından bu tür düzensizliklerin bulunması ve görülen geçmiş zaman eki teklik üçüncü kişi çekiminin daima düz ünlü ile yazılması, eserin yazım özellikleri bakımından düzensizlikler içerdiğini göstermektedir. XVII. yüzyıl Arap harfli eserlerin yazımında görülen düzensizliklerle bu metinde de karşılaşılması, metnin XVII. yüzyıl Osmanlı Türkçesi ile yazıldığını düşündürmektedir. Bu ikili yazımların tespitinde, Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesindeki standart imlânın dışına çıkan yazarın ek ünlülerini göstermesi etkili olmuştur. Metindeki bu kullanımlar, konuşma dilinin imlâya yansıdığını gösteren önemli detaylardır. Kelime başında görülen *h* < *k* sızıcılığı “*kan*ki ~ *han*ki” örneğinde görülmektedir. Kelime metinde her iki biçimde de kullanılmaktadır. Konuşma dilinin imlâya yansımaları ve Türkiye Türkçesinde artık /h/ ünsüzüne dönüşecek olan (hangi) kelime başı sızıcılığı sürecindeki dönüşümü örneklemektedir. Metinde, kelime tabanlarında tam bir uyumdan bahsedilmediği gibi /e/ve /i/ ünlülerinin ilk hecede yazımı da düzensizdir. Ayrıca /p/ ve /ç/ harflerinin Türkçe kelimelerin birçoğunun yazımında kullanılması, Farsça terkiplerde izafet sesinin bazı tamlamalarda gösterilmesi, hemzenin *ye* ۛ ile gösterimi yazımın Türkçeleşmeye başladığını gösteren diğer özelliklerdir.

Metinde görülen +(y)A yönelme ekinin belirtme hâli eki ve vasıta eki fonksiyonunda kullanılması, “r” ile biten fiillerde geniş zaman ekinin düşmesi, bulunma hâli ekinin yönelme ve çıkma hâlî eki işlevinde kullanılması gibi örnekler, ağız araştırmalarına yönelik önemli verilerdir. Metinde yer alan *uşta* gösterme edatı, cümle başında bir önceki cümleyi pekiştirme ve devamındaki cümleyi vurgulu bir şekilde ifade etme özelliğiyle bir ünlem edatı olarak kullanılmıştır. Bu edat, ağızlarda hayret ve hayıflanma bildiren ünlem şeklinde ve vurgulanmak istenen bazı durum ve duyguların anlatımında kullanılmaktadır. Metinde +dA bulunma hâli ekinin düzenli olarak +dA şeklinde yazılmış olması ve ekteki /d/ sesinde tonsuzlaşma örneğine rastlanmaması *uşda* gösterme edatındaki +da ekinin, *uş*’a kattığı pekiştirme ve gösterme işlevinden dolayı ta/tâ gösterme edatı olması ihtimalini kuvvetlendiren önemli bir ayrıntıdır. Dönemlerinde halk tarafından rağbet gören ve bu nedenle pek çok yazma nüshası olan *İblisname* gibi eserlerin çoğaltılması ve yaygınlaştırılması dönemin ağız özelliklerinin ve imla düzenlerindeki farklılaşmaların seyrini vermesi bakımından önem arz etmektedir. Dolayısıyla bu tür eserler, hem eğitimi

hem de eğitimsiz çevreler tarafından çoğaltılarak dönemin imlası ve konuşma dili arasındaki farklılığın açığa çıkmasına yardımcı olan çok önemli eserlerdir. Çalışmaya konu olan eserin imlasında görülen düzensizlikler, yazım hataları ve ağız özellikleri gibi unsurlar metin yazarının eğitilmiş olmadığını düşündürmektedir. Bu özelliklere sahip yazıcılar, dönemin kalıplaşmış imlası düşünüldüğünde ilgili dönemin fonolojik aktarımlarının tespit edilmesi noktasına yardımcı olabilirler. Böylece yazar dönemin konuşma diline ait özellikleri, kalıplaşmış imlanın dışına çıkarak konuştuğu gibi yazma eğilimi gösterecektir. Harekesiz yazılan metinde standart imlanın dışına çıkılarak ek ünlülerinin kimi örneklerde harf ile gösterilmesi, birkaç kelimede harfin yanı sıra hareke kullanılması gibi düzensizlikler, konuşma dili ile standart imlanın farklılıklarını yansıtmaları bakımından önemlidir.

KAYNAKÇA

- Akar, M. (1985). Yûsuf-ı Meddah'ın Dâstân-ı İblis'inin kaynağı. Beşinci Milletlerarası Türkoloji Kongresi, İstanbul, 23-28 Eylül 1985, *Tebliğler II. Türk Edebiyatı*, C. 1 içinde (s. 1-7). Edebiyat Fakültesi Basımevi.
- Akar, M. (2014). Mevlevî şair Dervîş Niyâzî'nin bir mesnevisi: Resûl-i Ekrem Salla'llâhu 'Aleyhi ve's-Sellem İblis 'Aleyhi'l-La'ne'ye Su'al İtdüğün Bildürür. Mustafa Özkan, Enfel Doğan, Fatih M. Sancaktar, İbrahim Çeşmeli (Ed.), VIII. Milletlerarası Türkoloji Kongresi, 30 Eylül-04 Ekim 2012- İstanbul: Bildiri Kitabı içinde (s. 1-18). Göksu Ofset Matbaacılık.
- Akar, M. (2016). Şeytan hikâyesi. Gelenekten Geleceğe Türk Edebiyatı: Elginkan Vakfı 2. Türk Dili ve Edebiyatı Kurultayı Bildirileri 15-17 Nisan 2015 içinde (s. 107-115). Elginkan Vakfı.
- Alibekiroğlu, S. (2018). Türkiye Türkçesinde yarı yardımcı fiiller. *AVRASYA Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, ss. 1140-1147.
- Balcı, İ. (2009). Bedir Savaşıyla ilgili mucizevi rivayetlerin Kur'an, hadis ve tarih verilerine göre kritiği. *İstem*, (13), ss. 85-124.
- Ceylan, E. (1991). Ana Türkçede kapalı e ünlüsü. *Türk Dilleri Araştırmaları*, ss. 151-165.
- Çağmar, M. E. (2003). Araplarda dua ve yaygın olarak kullanılan duaların belâgat açısından Değerlendirilmesi. *D.E.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, ss. 169-195.
- Demir, İ. (2014). Türkçede belirtme ve yönelme hâli ekleri ve Güneybatı Anadolu ağızlarındaki kullanımları. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(1), ss. 129-147.
- Develi, H. (1998). 18. yüzyıl Türkiye Türkçesi üzerine. *Doğu Akdeniz Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Dergisi*, (1), ss. 27-36.
- Dilben, T. (2021). Şeytan Hikâyesi'nin mensur bir nüshası ve müstensihinin konuşma diline ait kullanımlarının bazı sözlüklerdeki karşılığı. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, ss. 2322-2368.
- Doğaner, A. (2023). Çukurova halk kültüründe sıtma hastalığı. *Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, 8(2), ss. 927-944.
- Dönmez, Ö. D. (2012). Uş sözcüğü üzerine bir inceleme. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(1), ss. 65-74.
- Duman, M. (1999). Klâsik Osmanlı Türkçesi döneminde i/e meselesine dair. *İlmî Araştırmalar*, 7, ss. 65-104.
- Ergin, M. (2020). *Türk Dil Bilgisi*. Boğaziçi Yayınları.
- Ertaylan, İ. H. (1946). Yûsufi-i Meddâh - yeni iki Varaka ve Gülşah nüshası - Hamûşnâme - Dasitani İblis-i Aleyhillâ'ne ve Maktel-i Hüseyin. *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 1(2), ss. 105-121.

- Kadri, B. (2002). *Müeyyessiretü'l-Ulûm*. (E. Karabacak, Düz.) Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kara, M. (1996). Türkmencede yaygın olan bir hece yutulması olayı ("r"li fiillerde geniş zaman ekinin eriyip kaybolması). 3. *Uluslararası Türk Dil Kurultayı* (s. 579-592). Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Karaağaç, G. (2013). *Türkçenin ses bilgisi*. Kesit Yayınları.
- Karahan, L. (2012). Türkçede bazı ek ve edatlarda "-n" morfemi ile ortaya çıkan varyantlaşma. (B. Gül, Ed.). *Türk Moğol Araştırmaları Prof. Dr. Tuncer Gülensoy Aramağarı*. Ankara: Bildiri kitabı içinde (s. 219-236). Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü.
- Kartallıoğlu, Y. (2011). *Klasik Osmanlı Türkçesinde eklerin ses düzeni (16, 17, 18. yüzyıllar)*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kocaoğlu, T. (2003). Tarihi Türk lehçeleri metinlerinin transkripsiyonlanmasında kapalı ê/i meselesi. *Türk Kültürü*, ss. 266-281.
- Korkmaz, Z. (2020). *Türkiye Türkçesinin temeli Oğuz Türkçesinin gelişimi*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Özmen, M. (2003). Gerek, gerekme ve gereklilik çekimi. (M. Ölmez & A. Ata, Haz.), *Mustafa Canpolat Armağarı: Dil ve Edebiyat Araştırmaları Sempozyumu*. (s. 177-193). Ankara: Şafak Matbaası.
- Öztürk, M. (2005). İblis'in trajik hikayesi -Allah, şeytan, insan ve kötülüğe dair-. *Ç. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 5(1), ss. 39-65.
- Salman, R. (1999). Türkçede sıfat-fiil (partisip) eklerinin kalıcı isim oluşturma işlevleri. *TDAY Belleten*, I-II(42), ss. 189-223.
- Tekin, T. (2023). *Türkçede kaynaştırma sesleri, makaleler 3 - Çağdaş Türk Dilleri*. (N. Demir & E. Yılmaz, Haz.). Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Tulum, M. (2011). *17. yüzyıl Türkçesi ve söz varlığı*. Türk Dil Kurumu Yayınları.

FAKSİMİLE (Khuda Bakhsh 6450) (1a/9a)

